

10 Ammattikorkeakoulut

10.1 Rakenteet ja korkeakoulutuksen yhteiset tavoitteet

Suomalaiset ammattikorkeakoulut (AMK) ovat monialaisia ja (pääsääntöisesti) alueellisia korkeakouluja, joissa suoritettavat tutkinnot ovat ammattiin tähtääviä korkeakoulututkintoja. Opinnoissa korostuu tiivis yhteys työelämään ja alueelliseen kehittämiseen. Ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehittämistyöllä on kaksi tavoitetta: edistää sekä opetusta että oppilaitoksen alueellista kehitystä, elinkeinoja ja työelämää. Päämääränä on, että ammattikorkeakouluista valmistuneet omaavat ammatillisten taitojen lisäksi valmiuksia työelämän kehittämiseen, tutkimukseen ja asiantuntijatehtäviin.

Ammattikorkeakoululain (351/2003) mukaan ammattikorkeakoulujen tehtävänä on antaa työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin sekä tutkimukseen ja taiteellisiin lähtökohtiin perustuvaa korkeakouluopetusta ammatillisiin asiantuntijatehtäviin, tukea yksilön ammatillista kasvua ja harjoittaa ammattikorkeakouluopetusta palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä tukevaa ja alueen elinkeinorakenteen huomiioon ottavaa soveltavaa tutkimus- ja kehitystyötä. Ammattikorkeakoulut tarjoavat opiskelijalle korkeakouluopintoja, joissa on sekä teoreettisia että käytännön aineita. Ammattikorkeakoulut ovat oman alueensa tärkeitä kehittäjiä ja työvoiman tuottajia. Niiden tutkimus- ja kehittämis-toiminta on keskittynyt palvelemaan alueellisia tarpeita ja kehittämiskohteita.

Suomalaisten ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen muodostamaa korkeakoulujärjestelmää on pyritty pitämään kansainvälisesti kilpailukykyisenä, mutta samalla kansallisiin ja

alueellisiin tarpeisiin vastaavana kokonaisuutena. Ammattikorkeakoulut ja yliopistot tekevät yhteistyötä esimerkiksi kehittämällä maakunta-korkeakoulutoimintaa vastaamaan alueellisiin koulutustarpeisiin.

Ammattikorkeakouluissa järjestetään ammattikorkeakoulututkintoon ja ylempään ammattikorkeakoulututkintoon johtavaa opetusta, ammatillisia erikoistumisopintoja ja muuta aikuiskoulutusta sekä avointa ammattikorkeakouluopetusta ja ammatillista opettajakorkeakoulutusta. Tutkinto-opiskelu johtaa korkeakoulututkintoon ja käytännön ammattitaitoon. Tutkintoon tähtäävä koulutus on maksutonta ja siihen voi hakea opintotukea. Vuonna 2010 Ammattikorkeakoulussa opiskeli 147 000 opiskelijaa. (Näistä ammattikorkeakoulututkintoon johtavassa nuorten koulutuksessa oli noin 110 000, ammattikorkeakoulututkintoon johtavassa aikuiskoulutuksessa noin 21 500, ylempään ammattikorkeakoulututkintoon johtavassa koulutuksessa noin 6600, opettajankoulutuksessa noin 3800 sekä erikoistumisopinnoissa noin 4700 opiskelijaa.)

Ammattikorkeakouluopintoja ja ylempiä ammattikorkeakouluopintoja järjestetään kahdeksalla koulutusosalalla: 1) humanistinen ja kasvatusala, 2) kulttuuriala, 3) yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala, 4) luonnontieteiden ala, 5) tekniikan ja liikenteen ala, 6) luonnonvara- ja ympäristöala, 7) sosiaali- terveys- ja liikunta-ala ja 8) matkailu-, ravitsemis- ja talousala. Opinnot on mitoitettu opintopisteillä. Ammattikorkeakoulututkintojen

laajuus perustutkinnoissa on 210-270 opintopistettä, mikä vastaa noin 3-4 vuoden opintoja. Ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot ovat 60-90 opintopisteen laajuisia. Kokopäiväisellä opiskelulla opinnot kestävät vuodesta puoleentoista vuoteen.

Ammattikorkeakoulututkintoon johtavat opinnot järjestetään koulutusohjelmina. Vuonna 2012 ammattikorkeakouluissa oli 130 suomenkielistä, 55 ruotsinkielistä ja 66 vieraskielistä eri koulutusohjelmaa. Ne ovat ammattikorkeakoulun suunnittelemaa ja järjestämiä opintokokonaisuuksia, jotka suuntautuvat erityiseen työelämän tehtäväalueeseen ja sen kehittämiseen. Opintoihin kuuluu perus- ja ammattiopintoja, vapaasti valittavia opintoja, ammattitaitoa syventävää harjoittelua ja oppinäytetyö. Opintojen tavoitteena on antaa opiskelijalle 1) laaja-alaiset käytännölliset perustiedot ja -taidot sekä niiden teoreettiset perusteet alan asiantuntijatehtäviin, 2) edellytykset asianomaisen alan kehityksen seuraamiseen ja edistämiseen, 3) valmiudet jatkuvaan koulutukseen, 4) riittävä viestintä- ja kielitaito ja 4) alan kansainvälisen toiminnan edellyttämät valmiudet.

Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet voivat työelämässä olon jälkeen jatkaa opintoja suorittamalla ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon. Pääsyaatimuksena ylempään ammattikorkeakoulututkintoon johtaviin opintoihin on perustutkinnon tai muun soveltuvan korkeakoulututkinnon lisäksi kolmen vuoden työkokemus. Ylempään ammattikorkeakoulututkintoon johtavien opintojen tavoitteena on antaa opiskelijalle: 1) työelämän kehittämisen edellyttämät laajat ja syväiset tiedot alalta sekä tarvittavat teoreettiset tiedot asianomaisen alan vaativissa asiantuntija- ja johtamistehtävissä toimimista varten; 2) syvälinen kuva alasta, asemasta työelämässä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä sekä valmius asianomaisen alan tutkimustiedon ja ammattikäytännön kehityksen seuraamiseen ja erittelyyn; 3) valmiudet elinikäiseen oppimiseen ja jatkuvaan oman ammattitaidon kehittämiseen; 4) työelämässä vaadittava hyvä viestintä- ja kielitaito ja 5) kansainvälisen vuorovaiku-

tuksen ja ammatillisen toiminnan edellyttämät valmiudet.

Ammatillinen opettajankoulutus on ammattikorkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten opettajille ja opettajiksi aikoville tarjottua koulutusta, joka johtaa yleiseen pedagogiseen kelpoisuuteen. Amatillisiin opettajankoulutusopintoihin kuuluu kasvatustieteellisiä perusopintoja, ammattipedagogisia opintoja, opetusharjoittelua sekä muita opintoja. Opintojen laajuus on 60 opintopistettä. Amatillista opettajankoulutusta järjestetään Suomessa HAAGA-HELIA-ammattikorkeakoulussa, Hämeen ammattikorkeakoulussa, Jyväskylän ammattikorkeakoulussa, Oulun ammattikorkeakoulussa ja Tampereen ammattikorkeakoulussa. Ruotsinkielinen ammatillinen opettajankoulutus annetaan Åbo Akademiassa. Pääsyaatimuksena ammatilliseen opettajankoulutukseen on koulutus ja työkokemus, joka vaaditaan lakisääteisesti ammattikorkeakoulun tai ammatillisen oppilaitoksen opettajan virkaan. Amatilliset erikoistumisopinnot ovat ammattikorkeakoulututkintoon pohjautuvia laajoja (30-60 op) täydennyskoulutusohjelmia. Kaikki ammattikorkeakoulut järjestävät lisäksi avointa ammattikorkeakouluopetusta kaikilla koulutusaloilla. Opinnot ovat avoimia kaikille ammattikorkeakouluopinnoista kiinnostuneille iästä tai pohjakoulutuksesta riippumatta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö vahvistaa ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmat siten, että päätöksestä käy ilmi koulutusohjelman nimi, tarvittaessa suuntautumisvaihtoehdot, tutkinto ja tutkintonimike, koulutusohjelman sekä harjoittelun laajuus opintopisteinä. Hallinnollisesti ammattikorkeakoulutuksesta vastaa koulutus- ja tiedepolitiikan osaston korkeakoulu- ja tiedeyksikön koulutuksen tulosalue. Ammattikorkeakoulut päättävät itse koulutuksen sisällöstä ja opetussuunnitelmasta samoin kuin opiskelijavaliinnan perusteista, valintakokeen järjestämisestä sekä opiskelijavalinnasta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnon-alalla on 60 paikkakunnalla toimivat 25 ammattikorkeakoulua, joista 2 on kunnallisia, 7

kuntayhtymän omistamia, 15 yksityisiä ja yksi säätiön ammattikorkeakoulu. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa valtakunnallisia kehittämishankkeita, joilla pyritään ammattikorkeakoulujen opintojen, opiskeluprosessien, opiskelijoiden ohjaus- ja neuvontapalveluiden sekä kansainvälisen toiminnan ja yrittäjyyden kehittämiseen. Ammattikorkeakoulut ovat tehneet myös yhteistyötä erilaisten kehittämistehtävien parissa yhteistyöverkostoissa.

10.1.1 Ammattikorkeakouluja koskeva lainsäädäntö

Ammattikorkeakoulujen toimintaa säätelee Ammattikorkeakoululaki (351/2003).

Siinä säädetään muun muassa ammattikorkeakouluista ja niiden ylläpidosta, ohjauksesta ja arvioinnista, hallinnosta, opetuksesta ja tutkinnoista, opiskelijoista, opettajista, henkilöstöstä ja rahoituksesta. Lisäksi laissa opiskelijavalintarekisteristä ja ylioppilastutkintorekisteristä säädetään rekistereiden käyttötarkoituksesta, tietosisällöistä ja tietojen luovuttamisesta (1058/1998).

Opetusministeriö on antanut asetuksen eräiden opintojen tuottamasta kelpoisuudesta ammattikorkeakouluopintoihin (1080/2009). Lisäksi valtionneuvosto on säätänyt erinäisiä muita asetuksia: Valtioneuvoston asetuksessa ammattikorkeakouluista (352/2003) säädetään yksityiskohtaisemmin ammattikorkeakoulun koulutustehtävästä, hallinnosta, tutkinnoista ja niiden perusteista, opetusjärjestelyistä, opetuksesta ja opiskelijoista sekä henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista. Edelleen asetusta 1044/2009 ammattikorkeakoulujen yhteishaus-ta sovelletaan ammattikorkeakoulujen opiskelijavalinnan järjestämisessä ja asetus 1230/2009 määrää opetuksesta perittävistä maksuista. Asetuksessa 464/1998 korkeakoulututkintojen järjestelmästä säädetään alemmista ja ylemmistä korkeakoulututkinnoista, yliopistojen jatkotutkinnoista, maanpuolustuskorkeakoulun tutkinnoista, ylemmistä ammattikorkeakoulututkinnoista, ammattikorkeakoulujen jatkotutkinnoista sekä tutkintojen tuottamasta kelpoisuudesta.

Viime vuosien tavoitteena on ollut kehittää ammattikorkeakoulujen toiminnan laatua ja tehokkuutta uudistamalla ammattikorkeakoulujen rahoitusta ja hallintoa koskevaa lainsäädäntöä. Nämä ammattikorkeakoulu-uudistuksen ensimmäisen vaiheen uudistukset merkitsivät ammattikorkeakoululakia, opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annettua lakia ja yliopistolakia koskevia muutoksia. Lisäksi ammatillisesta opettajankoulutuksesta annettu laki ja eräistä ammattikorkeakouluopinnoista annetun lain toimeenpanon edellyttämistä järjestelyistä annetun lain 6 § kumottiin. Lait vahvistettiin 28.6.2013 ja astuivat voimaan 1.1.2014. (HE 9/2013 vp) Hankkeen etenemistä on ohjannut ja tukenut ohjausryhmä, jossa on laaja edustus ammattikorkeakouluista, työelämäjärjestöistä, kunnista ja opiskelijajärjestöistä.

Ammattikorkeakoulujen rahoitus- ja säädös-ohjausta sekä toimilupia koskevat uudistukset astuivat voimaan vuoden 2014 alusta. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusta koskeva lainsäädäntö muutettiin ammattikorkeakoulujen osalta niin, että rahoituksen määräytymisperusteissa ja rahoituskriteereissä otetaan huomioon ammattikorkeakoulujen koko lakisäateinen toiminta ja korostetaan erityisesti toiminnan laatua, vaikuttavuutta ja tehokkuutta. Laajassa yhteistyössä valmisteltava uusi rahoitusmalli otetaan käyttöön vuonna 2014 valtiosuusjärjestelmään mukautettuna. Valtiosuus-uudistuksen on tarkoitus olla voimassa vuoden 2015 alusta.

Lyhyesti tiivistettynä ammattikorkeakoulu-uudistuksen tavoitteena on

1. vahvistaa ammattikorkeakoulujen edellytyksiä vastata nykyistä itsenäisemmin ja joustavammin työelämän, muun yhteiskunnan ja alueiden muuttuviin kehittämistarpeisiin laadukkaalla opetuksella ja tutkimus- ja kehitystyöllä;
2. uudistaa ammattikorkeakoulujen rahoitus- ja säädös-ohjausta vauhdittamaan ammattikorkeakoulujen rakenteellista uudistamista ja toiminnan laadun ja vaikuttavuuden parantamista;

3. uudistaa rahoitusta tukemaan nykyistä paremmin koulutuksen tavoitteita, kuten opetuksen ja tutkimuksen laadun parantamista;
4. uudistaa ammattikorkeakoulujen toimilupia;
5. koota nykyistä toimipisteverkkoa riittävän laajoiksi, laadukkaiksi ja innovatiivisiksi osaamisympäristöiksi;
6. tukea ammattikorkeakoulujen kansainvälistymistä ja profiloitumista vahvuusalueillaan; ja
7. siirtää vastuu ammattikorkeakoulujen perusrahoituksesta kokonaan valtiolle ja tehdä ammattikorkeakouluista itsenäisiä oikeushenkilöitä.

Niin ikään rikosseuraamusalan koulutus on tällä hetkellä uudistusvaiheessa, joka alkoi jo vuonna 2010, kun poliisihallitus asetti poliisin tutkintokoulutuksen kokonaisuudistusta valmistelevalle Polku-hankkeelle. Sen tehtävänä on ollut selvittää, miten poliisin koulutusrakennetta voidaan kehittää vastaamaan yleisen koulutusjärjestelmän tutkintorakennetta. Näin mahdollistetaan tutkintojen kansallinen ja kansainvälinen vertailtavuus. Uudistuksen tavoitteena on nostaa koulutus tasolle, jolla pystytään vastaamaan työelämän nykyisiin ja tuleviin osaamistarpeisiin sekä odotuksiin poliisin palvelutasosta. Polku-hankkeen hankeraportti julkaistiin helmikuussa 2012. Raportissa esitettiin, että tutkintorakenne uudistetaan täydellisesti. Tulevaisuudessa jokainen poliisi suorittaa ammattikorkeakoulututkinnon. Samalla esimies- ja johtamiskoulutus kehitetään ylemmäksi ammattikorkeakoulututkinnoksi. Muutokset astuivat voimaan 1.1.2014 (HE 64/2013). Nykyisten tutkintojen tuottama kelpoisuus säilyy myös uudistuksen jälkeen, ja tutkinnot voi päivittää täydentävillä opinnoilla.

10.1.2 Ihmisoikeusperiaatteiden huomioiminen uudistuksessa

Ammattikorkeakoululaitoksen uudistusta on toimeenpantu voimassa olevan hallitusohjelman mukaisesti. Sen painopisteistä erityisesti köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentäminen ovat linjassa ihmisoikeusperiaatteiden

kanssa. Perus- ja ihmisoikeuksien huomioiminen näkyy uudistuksen suuntaviivoja ohjaavassa hallitusohjelmassa ainakin niiltä osin, kun niissä todetaan, että Suomen koulutus- ja kulttuuripoliitiikan tarkoituksena on taata kaikille syntyperän, taustan ja varallisuuden rajoittamatta yhtäläiset mahdollisuudet ja oikeudet sivistykseen, maksuttomaan koulutukseen sekä täysivaltaisen kansalaisuuden edellytykset. Hallitusohjelmassa todetaan myös, että palveluiden on oltava tasa-arvoisesti ja tasalaatuisesti kaikkien saatavilla. Lisäksi uudistusta ohjaavassa hallitusohjelmassa sitoudutaan takaamaan uudistuksen yhteydessä koulutuksen maantieteellinen saatavuus ja sivistyksellinen yhdenvertaisuus huomioiden nykyisen väestökehityksen rakenne. (Ammattikorkeakoululaitoksen uudistamisen suuntaviivat 2011.) Koulutuksellisen tasa-arvon tavoite todetaan myös koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa vuosille 2011–2016. Tavoitteena on korkeakoulutuksen osalta vähentää sukupuolten ja alueiden välisiä eroja sekä sosiaalisen ja etnisen taustan vaikutuksia korkeakoulutukseen osallistumisessa.

Hallituksen esityksessä (HE 9/2013 vp) on arvioitu uudistuksen yhteiskunnallisia vaikutuksia mm. henkilökunnan ja opiskelijoiden asemaan, tasa-arvoon sekä sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Uudistuksessa on muun muassa tarkoitus vähentää koulutusta naisvaltaisilla kulttuuri-, matkailu-, ja ravitsemusaloilla ja samanaikaisesti lisätä jonkun verran koulutustarjontaa niin ikään naisvaltaisella sosiaali- ja terveysalalla. Yleinen arvio on, ettei uudistuksella ole suoria tasa-arvo vaikutuksia, ja koko uudistuksen ajan oppilaitoksia ohjaa laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) ja sen oppilaitoksia koskevat velvoitteet. Hallituksen esitystä on sidosryhmien kommentointikierroksella kritisoitu mm. siitä, etteivät sen vaikutusarviot ole olleet riittäviä. On arvosteltu, että laadullisten mittareiden puutteellisuus tai heikkous voi jatkossa johtaa opiskelupaikkojen tarjonnan ja työelämän tarpeiden kohtaamattomuuteen.

Koulutuksellisen ja alueellisen tasa-arvon vaatimus, samoin kuin elinikäisen oppimi-

sen eetos, eivät sinänsä ole uusia avauksia ja linjauksia. Ne ovat ohjanneet suomalaista koulutuspolitiikkaa jo pitkään. (Monipuoliset sujuvat opintopolut 2013.) Opetus- ja kulttuuriministeriön muistiossa (2011) todetaankin, että ammattikorkeakoulutuksen yksikköjä tullaan jatkossa kehittämään niin, että niillä on edellytykset tarjota opiskelijoille laadullisesti tasavertaista koulutusta ja opiskelijapalveluja. Muutoksen yhteydessä pyritään toteuttamaan hyvää henkilöstöpolitiikkaa ja turvaamaan päätoimisen henkilöstön asema. Mitä tulee ammattikorkeakoulujen hallintoon, nykyisessä uudistuksessa pyritään siihen, että ammattikorkeakoulujen hallituksissa on eri koulutusalojen työelämän edustajien lisäksi myös henkilöstön ja opiskelijoiden edustus. Kaikkien yllämainittujen linjausten taustalla voidaan katsoa olevan perus- ja ihmisoikeuksiin liittyviä arvoja, normeja ja standardeja.

Tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien periaatteen noudattaminen sisältyy oleellisena nk. Bolognan prosessiin, jonka tavoitteena on ollut luoda eurooppalaista korkeakoulutusalueita (European Higher Education Area, EHEA) koskevia yhtenäisiä laadun standardeja ja niiden seurantaa. Eurooppalaisen korkeakoulutusalueen *sosiaalisesta ulottuvuudesta* puhuttaessa tarkoitetaan sitä, että korkeakoulutukseen pääsy ja sieltä valmistuminen olisi jokaiselle tasavertaisesti mahdollista riippumatta henkilön sosioekonomisesta taustasta. Bolognan prosessiin osallistuvien jäsenmaiden tulee poistaa opiskeluun liittyviä esteitä ja varmistaa erilaisen aliedustettujen ryhmien, kuten esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden, yhtäläinen pääsy korkeakoulutukseen. Opiskelijakunnan tulee kaikinensa heijastaa väestön monimuotoisuutta. Käytännössä sosiaalinen ulottuvuus kattaa opiskelijoiden taloudelliset tukitoimet (Suomessa opintotuki) sekä erilaiset ohjaus- ja neuvontapalvelut. Lisäksi korkeakoulujen tulee kehittää oppimisympäristöjään monipuolisemmiksi. Opiskelijoita kohdellaan korkeakouluyhteisön täysivaltaisina jäseninä ja heidän osallistumisensa on keskeistä. Nä-

dään, että korkeakoulutuksen tärkeänä yhteiskunnallisena tehtävänä on edistää yksilöiden ja yhteiskuntien sosiaalista, taloudellista ja kulttuurista kehitystä sekä aktiivista kansalaisuutta. Eurooppalaisen korkeakoulutusalueen katsotaan perustuvan korkeakoulujen autonomiaan, akateemiseen vapauteen, tasa-arvoisiin osallistumismahdollisuuksiin sekä demokraattisiin periaatteisiin, jotka edistävät liikkuvuutta, työllisyyttä ja vahvistavat Euroopan houkuttelevuutta ja kilpailukykyä. (Lontoon julkilausuma 18.5.2007)

10.2 Kysely ammattikorkeakouluille

Ammattikorkeakoulujen ihmisoikeuskasvatuksen ja sen periaatteiden toteutumisen selvittämiseksi lähetettiin sähköinen kyselylomake kaikkiin ammattikorkeakouluihin. Kyselyyn vastasi 13 ammattikorkeakoulua. Vastaajiksi valikoitui pääasiassa oppilaitosten hallinnollista ja pedagogista sisältöä suunnittelevia johtajia ja niitä opettajia, jotka ovat olleet aktiivisia ihmisoikeuksien edistämisessä. Monet heistä ovat omissa oppilaitoksissaan niitä, jotka suosivat ihmisoikeuskasvatusta niin sisällöllisesti kuin lähestymistapana omassa työssään ja ylläpitävät ihmisoikeuskasvatuksen ”liekkiä” oppilaitoksissa sekä ovat tottuneet puhumaan sen puolesta niin muulle henkilökunnalle kuin julkisestikin. Nämä vastaajien taustat selittänevät sitä, että selvitys antaa melko valoisan ja myönteisen kuvan ammattikorkeakoulujen nykyisestä ihmisoikeuskasvatuksen tilasta. Selvitystä lukiessa on siis hyvä pitää mielessä, että se kuvaa ammattikorkeakoulujen ihmisoikeuskasvatusta monien onnistuneiden, toteuttamiskelpoisten ja innostavien esimerkkien valossa, eikä ole yleistettävissä koskemaan kokonaistilannetta.

Se, että vain noin puolet oppilaitoksista vastasi kyselyyn saattaa selittyä sillä, että ihmisoikeuskasvatus ei edelleenkaan käsitteenä ja lähestymistapana ole tuttu. Vaikka lähetetyssä kyselyssä taustoitettiin osiokohtaisin esimerkein sitä, mitä ihmisoikeuskasvatuksella tarkoitetaan, sen sisältö ja päämäärät ovat silti saattaneet

jäädä epäselviksi. On siis mahdollista, että kyselyyn vastaaminen on saatettu kokea liian vaativaksi, vaikka tarkemmilla pohdinnoilla olisi oppilaitoksella saattanut olla lopulta paljon kiinnostavaa annettavaa.

Selvityksen puitteissa ei ole ollut mahdollista perehtyä kaikkiin ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmiin ja kurssitarjontaan, ja näin ollen tietoja on pyydetty erityisesti niistä ohjelmista, joissa ihmisoikeuskasvatus on ammattiin harjaantumisen ja työelämään orientoitumisen kannalta edellytettävää ja sovellettavaa. Lähetetyssä kyselyssä tietoja pyydettiin erityisesti seuraavista koulutusohjelmista: 1) humanistinen ja kasvatusala, 2) kulttuuriala, 3) yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala, 4) sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala ja 5) turvallisuus- ja rikosseuraamusala.

Kysely toteutettiin keväällä 2013. Kyselyä varten tutkittiin ammattikorkeakoulujen keskeisiä julkisia opintosuunnitelmia, julkisia ja julkistamattomia strategisia ja muita ohjaavia asiakirjoja, joita löytyi oppilaitosten Internet-sivuilta tai joita haastateltavat toimittivat tutkimuskäyttöön. Opiskelijanäkökulmaa tässä selvityksessä edustaa Suomen ammattikorkeakouluopiskelijoiden liitto (SAMOK). Selvityksen myötä opinto-ohjelmien sisältöjen rinnalla erityisen kiinnostavaksi nousi perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen oppilaitosten toimintakulttuurissa ja arjessa.

Kiitän lämpimästi kaikkia selvitykseen oppilaitosten hektisten aikataulujen keskeltä vastaneita asiantuntevia, ihmisoikeuskasvatuksesta innostuneita ja osaavia ammattikorkeakoulun ammattilaisia. Selvityksen sisältöjä ovat kommentoineet lehtori Esa Ylikoski Humanistisen Ammattikorkeakoulun (HUMAK) Nurmijärven yksiköstä ja kehittämisspäällikkö Mervi Friman Hämeen ammattikorkeakoulusta. Heidän laaja ja syvä ammatillinen kokemuksensa ja asiantuntemuksensa niin ihmisoikeuskasvatuksesta kuin ammattikorkeakoulujärjestelmästä ja -pedagogiikasta on ollut kaikin puolin avartavaa, hyödyllistä ja merkityksellistä. Kiitän myös lämpimästi SAMOKin asiantuntijaa Mikko Vieltojärveä, joka

on tarjonnut apuaan ammattikorkeakoulu-uudistuksen ajankohtaisten seikkojen ymmärtämiseksi opiskelijanäkökulmasta. Lasten oikeuksien opintojen tarjonnan osalta selvitystä täydentää Riikka Jalosen Humanistisessa ammattikorkeakoulussa laatima selvitys Lapsen oikeuksien sopimuksen ja sen näkökulmien sisältyminen korkeakouluopintoihin Suomessa (2011).

10.2.1 Ihmisoikeuskasvatus ja sen periaatteiden toteutuminen selvitykseen vastanneissa ammattikorkeakouluissa

Tässä osiossa tarkastellaan ihmisoikeuskasvatusta ammattikorkeakouluissa toteutetun sähköisen kyselyn, käytettävissä olleiden dokumenttien ja haastattelujen valossa. Tavoitteena on antaa yleiskuva siitä, miten ihmisoikeuskasvatus ja sen periaatteet toteutuvat selvitykseen vastanneissa ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmissa ja opintokokonaisuuksissa sekä oppilaitosten toiminnassa. Selvityksessä ei pyritä kattavuuteen, vaan tavoitteena on vastaajien antamien tai dokumenteista nousseiden erilaisten esimerkkien valossa kuvata ihmisoikeuskasvatuksen ja sen periaatteiden tämänhetkistä toteutumista mahdollisimman monipuolisesti. Ihmisoikeuskasvatuksen toteutumista ammattikorkeakouluissa tarkastellaan myös luvussa 6, jossa keskitytään oppilaitosten kansainvälisyyteen ja yhteistyöhön muiden ihmisoikeustoimijoiden, kuten kansalaisjärjestöjen, kanssa, sekä maahanmuuttajien opintojen edistämiseen, henkilöstön osaamiseen ja täydennyskoulutuksen tarpeisiin. Luvussa 7 voi tutustua nykyisen ihmisoikeuskasvatuksen esteisiin ja haasteisiin.

Diakonia-ammattikorkeakoulussa perehdytään ihmisoikeuksiin osana terveys-, sosiaali- ja kirkonalan yhteistä integroitua opetusta. Ihmisoikeuskasvatusta tarjotaan kaikille opiskelijaryhmille. Järvenpään ja Pieksämäen Diakissa voi suorittaa sosiaalialan ylemmän AMK-tutkinnon Diakonia, kristillinen kasvatus ja nuorisotyö (European Master in Diaconia and Christian Social Practices). Tämän koulutuksen sisällöissä perehdy-

tään myös ihmisoikeuskasvatukseen liittyvään ammattietiikan, syrjäytymisen ja osallisuuden tematiikkaan. Oulun Diakonia-ammattikorkeakoulussa on järjestetty arviolta alle kymmenen ihmisoikeuksiin liittyvää kurssia, tapahtumaa ja opintokokonaisuutta viimeisten kahden vuoden aikana. Niissä on tuotu esille¹⁾ aliedustettujen, huono-osaisten ja syrjäytymisvaarassa olevien yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen näkökulmaa; ja 2) perustuslakiin liittyen yhdenvertaisuus, syrjinnän kieltäminen, oikeus elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, yksityiselämän suoja, uskonnon ja omantunnon vapaus, itseään koskevan päätöksenteon oikeus ja kielelliset oikeudet²⁾. Nämä ihmisoikeusperiaatteet on myös kirjattu opetussuunnitelmaan.

Esimerkiksi sairaanhoitajaopintojen opetussuunnitelmassa ihmisoikeuskasvatusta näkyy, kun käsitellään ammatillisen työn arvoja ja etiikkaa, ammatillisuutta, aikuisten, lasten ja perheiden hoitotyön perusteita. Yhtä lailla, kun tavoitteena on, että opiskelijat osaavat tunnistaa huono-osaisuuden ja syrjäytymisen tunnusmerkkejä sekä varhaisen puuttumisen ja puheeksi ottamisen menetelmiä, on myös se, että opiskelijat ymmärtävät terveydenhuollon pohjaavan kansallisille ja kansainvälisille velvoitteille esim. potilasturvallisuudesta. Näihin tavoitteisiin pyritään teoriaopetuksen lisäksi olemalla ihmisten parissa, kuten niin, että esimerkiksi Oulussa sairaanhoito-opiskelijat osallistuvat seurakunnan kautta syrjäytymisvaarassa olevien yksinhuoltajaperheiden tukemiseen ja tekevät työtä maahanmuuttajaperheissä. Ihmisoikeuksien voi katsoa myös liittyvän Diakin tekemään yhteistyöhön Itä-Suomen yliopiston kanssa palvelukonseptien kehittämiseksi ja vaikuttavuuden arvioimiseksi esimerkiksi huono-osaisuudesta kärsivien kansalaisten tukemiseksi paremmin tulevaisuudessa. Alueellisen, kulttuurisen ja kielellisen tasa-arvon edistämiseksi Diak on Saamelaiskäräjien pyynnöstä tarjonnut diakoniakoulutusta myös saamelaisalueilla Inarissa ja Ivalossa.

Ihmisoikeudet ja niiden keskeiset periaatteet on kirjattu kaikkiin Diakonia-ammattikorkeakoulun asiakirjoihin, kuten strategia-asia-

kirjaan, toiminta- ja kehittämissuunnitelmaan, laatuksikirjaan, henkilöstön perehdytysmateriaaliin, opetussuunnitelmaan, kurssiohjelmiin, markkinointimateriaaliin ja tarjottaviin koulutuksiin sekä tutkimus- ja kehittämishankkeisiin. Organisaation asiakirjoissa mainitaan muun muassa sosiaalinen oikeudenmukaisuus, tasa-arvo, avoin vuorovaikutus, aliedustettujen aseman huomioiminen, köyhyyden ja osattomuuden sekä huono-osaisuuden huomioiminen, kristillinen lähimmäisenrakkaus, yhteisöllinen ja esteetön toimintaympäristö. Ihmisoikeuksien katsotaan toteutuvan parhaiten toiminnan ja kristillisen arvomaailman (mm. lähimmäisenrakkaus ja kunnioitus riippumatta ihonväristä, uskonnosta jne.) toteuttamisen kautta. Ihmisoikeuksia edistävinä konkreettisina toimenpiteinä mainitaan myös moninaisuuden ja monikulttuurisuuden edistäminen, yhteistyön kehittäminen ja palautejärjestelmä (opiskelijapalaute, asiakaspalaute, työelämäpalaute). Opiskelijoiden osallistumisesta ja yhteistä päätöksentekoa edistetään erillisen ohjeistuksen mukaisesti. Opiskelijoille on laadittu osaamisen arviointikriteerit, joilla mitataan myös yhteiskunnallista ja eettistä osaamista, jolloin arvioidaan kykyä toimia sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja arvoetiikan edistämiseksi omalla alallaan. Oppilaitos soveltaa yhdenvertaisuuslakia taa-takseen mm. vammaisten henkilöiden koulutukseen pääsyn. Samoja toimintaperiaatteita sovelletaan myös ”erilaisiin oppijoihin”, eli jos oppilaalla esimerkiksi on vaikeuksia suoriutua tenteistä annetun ajan puitteissa, voidaan tehdä räätälöityjä järjestelyjä. Erityisjärjestelyt merkitään opinto-ohjaajan ohjauksessa opiskelijan henkilökohtaiseen opiskelusuunnitelmaan (HOPS). Mitä tulee fyysiseen esteettömyyteen, ei Diakonia-ammattikorkeakoulussa vielä ole laadittu esteettömyyskartoitusta. Useammat tilat ovat kuitenkin kulkukelpoisia erilaisille oppijoille ja vammaisryhmille. Verkkopalvelujen esteettömyyttä ei ole myöskään kartoitettu.

HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulun strategia-asiakirjan mukaan oppilaitoksen tavoitteena

on toimia yhdistäen, uudistaen ja vastuullisesti muita kunnioittaen ja tasavertaisesti kohdellen. Ihmisoikeuksien keskeisiä periaatteita on kirjattu henkilöstön perehdytysmateriaaliin. Vaikka oppilaitoksessa on ollut jo vuosia voimassa opetuksen eettiset säännöt, joiden johtolankana on perus- ja ihmisoikeuksien integroiminen osaksi oppilaitoksen toimintaa, niiden toteutumiseen on kansainvälistymisen myötä alettu yhä enemmän kiinnittää huomiota vasta viimeisen kymmenen vuoden aikana. Perus- ja ihmisoikeudet liittyvät oppilaitoksen arjessa erityisesti tasavertaisuuden, kulttuuristen erojen ja mielipiteen ilmaisun huomioimiseen. HAAGA-HELIASSA opiskelee arviolta noin 1000 ulkomaalaista tutkinto-opiskelijaa, joille oppilaitos haluaa tarjota tasavertaisen oppimisympäristön. Tämä on merkinnyt myös eri kulttuuritaustaisten opiskelijoiden tarpeiden, näkemysten, mielipiteiden ja vakaumuksen huomioimista opetuksen toteuttamisessa ja toimintakulttuurissa. Oppilaitoksen johto on saanut opiskelijoilta positiivista palautetta siitä, että eettisiin periaatteisiin on viitattu konfliktitilanteissa.

Ihmisoikeuskasvatuksen periaatteita on sisällä liiketalouden opinnoissa (*cross-cultural business*, johtaminen, kansainvälinen markkinointi). Esimerkiksi *Johdon assistenttityön ja kielten koulutusohjelmassa kurssilla Yrityksen oikeudelliset vastuut* perehdytään perus- ja ihmisoikeuksiin vastuusääntelyn perustana. Oppilaitos ei kuitenkaan ole viime vuosina järjestänyt yhtään pelkästään ihmisoikeuksiin keskittyvää kurssia, tapahtumaa tai opintokokonaisuutta. Mitä tulee fyysiseen esteettömyyteen, oppilaitoksen toimipisteet eivät kaikilta osin sovellu liikuntarajoitteisille, vaikka muutamia tällaisia opiskelijoita on silti koulussa. Oppilaitoksen mukaan se huomioi erilaisten oppijoiden haasteita, esimerkiksi dyslexiasta kärsiviä oppilaita, antamalla heille enemmän aikaa vastata tenttikysymyksiin. Opiskelijoihin suhtaudutaan asiakkaina, joille tarjotaan myös ennaltaehkäiseviä palveluja, kuten terveydenhoitajan, psykiatrin, opinnonohjaajan ja oppilaitospastorin apua. Nämä palvelut ovat olleet

erittäin suosittuja. Oppilaitoksesta kerrotaan, että yhteiskunnan kovat vaatimukset näkyvät oppimisen arjessa, ja siksi henkisen tasapainon ylläpito on oppilaitoksen intressissä, samoin kuin sen edistäminen, että kaikilla ammattiin valmistuvilla, myös maahanmuuttajataustaisilla ja eri etnistä taustaa edustavilla, olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet työmarkkinoilla.

HAAGA-HELIAN ammatillinen opettajakorkeakoulu oli ainoa ammatillisia opettajia kouluttava oppilaitos, joka vastasi kyselyyn. Oppilaitoksen mukaan oppilaitoksen ammatillisessa opettajankoulutuksessa ihmisoikeudet tulevat esille läpäisyperiaatteella: *”Opettajankoulun eettisiin periaatteisiin kuuluvat ihmisarvo, oikeudenmukaisuus ja totuudellisuus”*. Opettajakorkeakoulussa toteutetaan opettajankoulutusta, erityisopettajankoulutusta ja opinto-ohjaajakoulutusta. Kansainvälisyys on yksi opettajakorkeakoulun painopistealueista, ja opettajankoulutusta toteutetaan myös englanninkielisessä ryhmässä, josta valtaosa on ulkomaalaistaustaisia. Opettajakorkeakoulussa opiskellaan ylipäättään paljon ryhmissä, ja näiden opiskelijaryhmien opinnoissa ihmisoikeudet voivat tulla esille riippuen toteutuksesta: *”Opettajaopiskelijat voivat siis halutessaan painottaa erityisiä teemoja, myös ihmisoikeuksia”*. HAAGA-HELIAN ammatillisessa opettajakorkeakoulussa saavutettavuus, yhdenvertaisuus ja niiden edistäminen on kirjattu oppilaitoksen toiminta- ja kehittämissuunnitelmaan sekä opetussuunnitelmaan. Ihmisoikeuksia edistävinä toimina pidetään myös systemaattisesti toistuvia henkilöstön ilmapiirikyselyjä ja erilaisia opiskelijapalautekäytäntöjä.

Humanistisessa ammattikorkeakoulussa (HUMAK) ihmisoikeuskasvatusta toteutuu osana muuta koulutusta, esimerkiksi kiinteänä ja pakollisena osana kulttuurien välisen vuorovaikutuksen ja tulkkien opetusta. Ihmisoikeuskasvatusta ei tule varsinaisesti esille Humakin opetussuunnitelman teksteissä. Niitä kuitenkin käsitellään usein yhtenä aiheena toisen vuoden opiskelijoiden pakollisissa opinnoissa osana *Kulttuurien välisen*

vuorovaikutuksen perusteet -kursssia. Eri vuosina ja eri kampuksilla ihmisoikeuksia voidaan painottaa erilaisin tavoin. Niitä opetetaan esimerkiksi osana kansainväliseen yhteistyöhön liittyvää kurssia, joka on kolmannen opiskeluvuoden opiskelijoille vaihtoehtoinen. Ihmisoikeusinstrumenteista on tarkasteltu muun muassa YK:n ihmisoikeuksien julistusta osana globaalien etiikan teemaa. Lisäksi yhdenvertaisuuslaki on ollut esillä opetuksen sisällöissä. Lapsen oikeuksien sopimusta on avattu erityisesti sen 20-vuotisjuhlavuonna (2009). Myös vaihtoehtoisella kansainvälisen yhteistyön kurssilla nostetaan esille julistusten, sopimusten ja ohjelmien välisiä suhteita. Tuolloin pääesimerkkinä ovat juuri ihmisoikeudet. Ylipäätyään ihmisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä opetetaan globaalikasvatuksen ja rasisminvastaisen työn näkökulmasta sekä osittain lasten ja nuorten osallisuuden näkökulmasta. Opiskelijat saavat tietoa myös vammaisten ja viittomakielisten oikeuksista.

Ihmisoikeuksia integroiva opetus vaihtelee vuosittain ja on opettajakohtaista. Metodeina on luentoja ja keskustelevaa opetusta (esim. *”Lue ihmisoikeuksien julistus ja valitse sinulle tärkein pykälä”*). Joskus myös osana toiminnallisten menetelmien opetusta voidaan pelata ihmisoikeuspeliä tai käyttää muuta järjestöjen tuottamaa ihmisoikeuskasvatusmateriaalia. Tällöin pääpaino on menetelmien toimivuuden tarkastelussa eikä niinkään sisällössä. Välillisesti ihmisoikeudet tulevat esille myös rasisminvastaisen työn opiskelussa. Humakin opiskelijat ovat tehneet lopputöitään ihmisoikeuksiin liittyen ja muun muassa hakusanoilla ihmisoikeudet, lasten oikeudet, demokratiakasvatus ja suvaitsevaisuus voi Theseus.fi -hakukannasta löytää oppilaitoksen oppinnäytetöitä.

Ihmisoikeuksien keskeisiä periaatteita on kirjattu oppilaitoksen esteettömyysoppaaseen, joka perustuu yhdenvertaisuuslakiin. Esteettömän opiskelun erilaisia toimenpiteitä on käytössä esimerkiksi valintakokeissa, opetuksessa ja tenttikäytännöissä. Humakin kampusten fyysisistä tiloista on tehty esteettömyyskartoitus. Humakissa on parhaillaan

käynnissä opetussuunnitelman uudistaminen. Verrattuna edelliseen opetussuunnitelmaan uudessa luonnoksessa ihmisoikeudet mainitaan nyt osana kaikille yhteisiä yhteiskuntataitoja. Yksi luonnoksen tavoitteista on, että opiskelija *”ymmärtää ihmisoikeuksien, tasa-arvon edistämisen, vastuun ottamisen ja kestävän kehityksen periaatteiden merkityksen ja osaa toteuttaa kyseisiä periaatteita käytännössä”*.

Jyväskylän ammattikorkeakouluun on perustettu toimikunta, jonka tarkoituksena on edistää eettisten periaatteiden toteutumista ammattikorkeakoulun toiminnassa. Oppilaitos on laatinut eettiset periaatteet (Jyväskylän ammattikorkeakoulun eettiset periaatteet, JAMKin hallituksen hyväksymä 7.12.2010), joiden yleisosa takaa YK:n ihmisoikeuksien julistuksen hengessä, että *”jokaista opiskelijaa ja henkilöstön jäsentä kohdellaan oikeudenmukaisesti ja tasapuolisesti ilman rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta”*. Dokumentissa korostetaan jokaisen korkeakoulu yhteisön jäsenen oikeutta tulla kuulluksi ja kunnioitetuksi. Eettisistä periaatteista veloitetaan tiedottamaan ja keskustelemaan opiskelijoiden ja henkilöstön kesken. Tiedottamisen kanaviksi mainitaan orientaatioviikot, opinto-opas, henkilöstön perehdytystilaisuudet, henkilöstökokoukset ja intranet. Eettiset periaatteet sisältävät ohjeita hyvistä tieteellisistä käytännöistä ja niiden loukkausten käsittelemisestä, ja ohjeistavat opiskelijoita toimimaan eettisesti opinnoissaan ja sosiaalisessa kanssakäymisessään.

Esteettömyyttä turvaamaan on nimetty esteettömyysyhdyshenkilö, ja opettaja- ja vertais-tutorit, opintojen ohjaajat sekä opiskelijapalveluiden henkilökunta opastavat esteellisyysskysymyksissä. Mikäli opiskelijalla on kirjoittamisen, lukemisen tai hahmottamisen ongelmia, voi hän osallistua Tsemppis-lukiryhmään tai hakea tukea opintojen ohjaajalta tai opintopsykologilta. Oppilaitoksen rakennukset eivät ole

kaikilta osin esteettömiä, mutta saneerausten yhteydessä korjauksia parempaan on kuitenkin tehty. Mitä tulee ihmisoikeusopintoihin, tulevat lapsen oikeudet Humakin selvityksen (Jalonen 2011) mukaan esille hoitotyön koulutusohjelmassa seuraavilla opintojaksoilla: *Pediatric and Adolescent Nursing; Lasten ja nuorten hoitotyö; Terveystieteiden elämäntieteen eri vaiheissa; Seksuaaliterveyden edistäminen*; ja kun käsitellään hallituksen erilaisia lapsiin kohdistuvia toimintaohjelmia. Sosiaalialan opinnoissa lapsen oikeuksia tuodaan esille useilla opintojaksoilla, jotka liittyvät sosiaalipedagogiikkaan, varhaiskasvatus- ja perhetyöhön sekä lastensuojeluun. Fysio- ja toimintaterapian koulutusohjelmassa lasten oikeudet ovat myös esillä.

Karelia-ammattikorkeakoulussa joihinkin sosiaalija terveysalan opintojaksoihin kuuluu ihmisoikeuksiin liittyviä osioita, esimerkiksi monikulttuurisuuden opintojaksossa. Muuten oppilaitoksessa ei ole viime vuosina järjestetty ihmisoikeuskasvatuksen opintokokonaisuuksia, kursseja, luentoja, tapahtumia tai opintopiirejä. Tästä huolimatta ihmisoikeuksia ja niiden keskeisiä periaatteita on vaihtelevin sanamuodoin kirjattu oppilaitoksen strategia-asiakirjaan, toiminta- ja kehittämissuunnitelmaan ja henkilöstön perehdyttämismateriaaliin. Näitä ovat mm. oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Myös henkilöstön kehittämissuunnitelmassa otetaan esille yhdenvertainen ja kannustava henkilöstöjohtaminen. Konkreettisilla toimenpiteillä tarkoitetaan, että *”ihmisoikeuksia edistävät toimenpiteet liittyvät lähinnä siihen, että opiskelijoita ja henkilöstöä koskien on selkeästi kuvattu koko organisaation yhtenäiset prosessit, joilla varmistetaan yksilön oikeusturvan toteutuminen, tasa-arvoinen kohtelu ja toiminnan läpinäkyvyys”*. Lisäksi mainitaan, että ammattikorkeakoulu on sitoutunut syrjinnän vastaiseen kampanjaan, ja koulu on julistettu syrjinnästä vapaaksi alueeksi.

Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa ihmisoikeudet ovat lähtökohtana *Hoitotyön eettisissä perusteissa* (5 op) ja *Monikulttuurisuus*

hoitotyössä (5 op) opintojaksoilla erilaisten kulttuurien näkökulmasta ja jonkun verran myös *Seksuaaliterveyden* (2 op) opintojaksolla. Nämä opinnot järjestetään kaikille hoitotyön opiskelijoille. Lisäksi lasten oikeudet ovat viitekehystenä *Lastensuojelutyön* (5 op) ja *Kasvatus ja ohjaustyön* (6 op) -opinnoissa ja kahdessa erityisosaamisen opintojaksossa. Sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon jalustana on lapsen oikeuksien sopimus, erityisesti *Lasten ja nuorten elinolot ja osallisuus* -jaksossa ja *Haavoittuneet lapset ja nuoret* (8 op) -opintojaksossa. Oppilaitoksessa ei ole järjestetty viimeisen kahden vuoden aikana pelkästään ihmisoikeuksiin keskittyviä kursseja, tapahtumia tai opintokokonaisuuksia. Ihmisoikeuksia tai niiden keskeisiä periaatteita ei ole kirjattu oppilaitoksen asiakirjoihin. Ammattikorkeakoulun perusarvoina mainitaan luottamus, yhteistyö- ja muutuskäkyisyys. Opiskelijoiden on mahdollista opinto-ohjaajan ohjauksessa kirjata henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan opintoja edistäviä erityisjärjestelyjä. Niiden toteutuminen vaihtelee toimipistekohtaisesti. Oppilaitoksen toimipisteet ovat pääsääntöisesti fyysisesti esteettömiä.

Lahden ammattikorkeakoulussa tarjotaan ihmisoikeuskasvatusta sosionomiopiskelijoille yli 10 tunnin kursseina sekä tapahtumien, tempausten ja juhlien yhteydessä. Ihmisoikeuksia käsitellään yleisellä tasolla, ja joissain ammattiopinnoissa läpäisevästi. Oppilaitoksessa tarjotaan englanninkielinen *Human rights* -kurssi (3 op), jonka tavoitteena on, että opiskelija tulee tietoiseksi ihmisoikeuksien julistuksesta, ymmärtää ihmisoikeuksien merkityksen ammatillisen työnsä kannalta ja tiedostaa, millaisia paikalliset, kansalliset ja kansainväliset ihmisoikeusrikkomukset voivat olla. Kurssilla keskiössä on YK:n ihmisoikeusjulistus. Sosionomiopiskelijoille on tarjolla myös lasten oikeuksien kurssi, jota toteutetaan yhteistyössä Suomen UNICEF ry:n kanssa. Oppilaitoksessa on myös pohdittu lasten oikeuksien toteutumista hoitoalan ja sosiaalialan kentillä *Child Rights and Family Nursing*

-kurssilla. Kerätyn palautteen mukaan suurin osa opiskelijoista on kokenut ihmisoikeusopinnot hyödyllisiksi, ja osa on tehnyt teemaan liittyviä opinnäytetöitä. Oppilaitoksessa on järjestetty myös *Lasten oikeuksien viikkoja*. Tuoloin varhaiskasvatuksen opiskelijat vierailevat alakouluissa ja päiväkodeissa kertomassa lasten oikeuksista. Samalla he harjaantuvat ammatillisesti siihen, miten pienille lapsille voi puhua heidän oikeuksistaan. Ihmisoikeudet ovat olleet esillä myös, kun opiskelijat ovat ottaneet osaa asunnottomien yön tapahtumiin. Sosiaalialan koulutusohjelmassa korostuu opiskelijoiden osallistuminen itse oppimisprosessiin: *”Dialogisuus on keskeistä koulutuksessa. Kaikkien mielipiteitä arvostetaan ja kuunnellaan tasapuolisesti niin, että keskustelun kuluessa voidaan luoda asiaan uusia näkökulmia”*. Vuorovaikutusta tukevat sosiaalipedagogiset menetelmät, kuten ryhmätyöt, kasvuryhmätyöskentely, seminaarit, harjoitukset ja muut yhteistoiminnalliset oppimistavat. Näiden menetelmien voidaan katsoa edistävän ihmisoikeusperiaatteita.

Oppilaitos on parhaillaan opetussuunnitelmaudistuksen kynnyksellä, ja näkymä on, ettei ihmisoikeuskasvatusta ole tarkoitus kurssimuotoisena lisätä, vaan terävöittää sen läpäisevyyttä oppilaitoksen toiminnassa. Oppilaitoksessa koetaan, ettei ihmisoikeuksia tarvitse sinällään alleviivata, vaan enemmänkin niitä eletään käytännön toiminnan ja oppilaitoksen arjen kautta. Ihmisoikeuksien keskeiset periaatteet on kirjattu oppilaitoksen keskeisiin asiakirjoihin. Konkreettisine ihmisoikeuksina edistävänä toimenpiteinä ja käytäntöinä mainitaan mm. yhdenvertainen opinto-ohjaus kaikille, tiivis tuutorointi opintojen aikana, avoin ja yhdenmukainen tiedotus, henkilökohtaiset ratkaisut opetusjärjestelyissä ja opiskelijapalautejärjestelmä. Suurin osa oppilaitoksen fyysisistä tiloista on kulkukelpoisia erilaisille oppijoille ja liikuntarajoitteisille.

Metropolia on julistautunut syrjinnästä vapaaksi alueeksi, mikä tarkoittaa, että toiminnassa huomioidaan myös ihmisoikeuskysymykset.

Oppilaitoksen strategiseen profiiliin kuuluvat ihmisoikeudet, ja oppilaitoksessa koetaan, että opettajat ovat keskeisessä asemassa siinä, miten niitä sovelletaan. Metropoliassa on toteutettu uutta toimintasuunnitelmaa ja opetussuunnitelmaa viimeiset kaksi vuotta. Opetussuunnitelmassa korostetaan syrjimättömyyttä ja yhdenvertaisuutta. Saavutettavuudesta huolehditaan mm. englanninkielisen koulutusohjelman toiminnassa (kieli). Opetussuunnitelmassa mainitaan myös eettiset kompetenssit, osaa-misperustaisuus, toiminnalliset, ryhmätoimintaan ohjaavat ja luovat menetelmät, joiden voi katsoa tukevan ihmisoikeuskasvatuksen periaatteiden toteutumista. Oppilaitoksessa on tarjolla yksilöllisiä ratkaisuja, jos oppilaalla on erityisiä oppimisen esteitä esim. lukivaiveuksia. Lisäksi voi pyytää tenteissä lisäaikaa, tai mahdollisuutta suorittaa tentti tietokoneella. Sosiaalialan opinto-ohjelmaa toteutetaan 20 eri osoitteessa, ja kaikilta osin Metropolia ei ole fyysisesti esteetön. Mitä tulee opiskelijoiden osallistumiseen, heillä on mahdollisuus osallistua oppilaitoksen kehittämiseen ja strategiatyöhön. Kokemus on kaikista huolimatta se, ettei opiskelijoilla tunnu olevan tähän aikaa, sillä monet heistä käyvät opintojen ohella myös töissä.

Metropolian sosiaalialan koulutusohjelmassa ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteet tulevat eri tavoin esille, ja ne ovat opintosuunnitelmien opintojaksoihin ja opetukseen integroituvia joko suoraan tai välillisesti. Termiä, teemaa tai painopistettä ihmisoikeuskasvatusta ei näistä dokumenteista löydy, mutta ihmisoikeudet mainitaan sosiaalialan koulutusohjelman strategisessa profiilissa: *”koulutamme laaja-alaisia ja vastuullisia sosiaalisen hyvinvoinnin ammattilaisia toimimaan rohkeasti ihmisoikeuksien ja kestävän tulevaisuuden hyväksi”*. Viimeisen kahden vuoden aikana Metropoliassa on järjestetty alle kymmenen ihmisoikeuskasvatukseen liittyvää kurssia, joita on tarjottu kaikille suomen- ja ruotsinkielisenä sosionomi (AMK)-tutkintoa suorittaville. Kurseilla on käsitelty erityisesti sosiaalisia oikeuksia. Lasten oikeuksiin liittyviä painotuksia on myös radiografian ja sädehoidon, suun

terveydenhuollon, hoitotyön ja terveydenhoitajakoulutuksen opintojaksoissa. (Jalonen 2011, 30-33) Sosionomin AMK-tutkinnon tieteellinen viitekehys on sosiaalipedagogiikka, johon ihmisoikeusajattelu sisältyy vahvasti, vaikka käsitteenä ihmisoikeuskasvatus ei ole varsinaisesti käytössä sosiaalipedagogiikassa. Oppilaitoksen arkista ajattelua ja työtä ohjaa perus- ja ihmisoikeusajattelu.

Metropoliasassa on laadittu yhdenvertaisuusohjelma opiskelijoille, henkilökunnalle ja yhteistyökumppaneille sekä hakijoille. Erityistä ja positiivisen huomion ansaitsevaa ohjelmassa on se, että se antaa kattavia suosituksia yhdenvertaisuuden toteutumiseksi liittyen ikään, elämäntapoihin, vakaumukseen ja mielipiteen ilmaisuun, etniseen taustaan, kansallisuuteen ja kieleen, sukupuolen moninaisuuteen, seksuaaliseen suuntautumiseen, vammaisuuteen ja terveydentilaan liittyen, ja se on laadittu niin, että sen tarjoamia harjoituksia voi myös käyttää oppimateriaalina. Lisäksi ohjelma on työstetty Opetusministeriön tuella (2008-2009) ja tiiviissä yhteistyössä ihmisoikeusjärjestöjen (SETA ja Kynnys ry) sekä opiskelijajärjestöjen (METKA ja SAMOK ry) kanssa ja henkilökunnalla ja Metropolian opiskelijoilla on ollut mahdollisuus ottaa kantaa ohjelmaan portaalin kautta ja vapaavalintaisissa opinnoissa. Ohjelmassa myös kerrotaan, että sen taustalla on Suomen perustuslaki, joka kieltää asettamasta ketään eriarvoiseen asemaan, ja tasa-arvolaki, joka edellyttää sukupuolten välistä tasa-arvoa edistävää suunnitelmaa. Myös virallisessa viestinnässä ohjeistetaan kunnioittamaan opiskelijoiden vakaumusta, edistämään myönteistä suhtautumista eri ikäkausien ja eri-ikäisiin opiskelijoihin ja heidän tarpeisiinsa ammattikorkeakoulussa; ja edelleen, ateriapalveluissa, viestinnässä, toimitilojen ja oppimateriaalin suunnittelussa huomioidaan elämäntapoihin, vakaumukseen, etniseen taustaan, kansallisuuteen, kielen, vammaisuus ja terveydentila (hiljentymiseen varattu huone, oppilaitoksen valaistus, värit, kontrastit, akustiikka, materiaalit, esitteet, oppaat, opetusaineisto). Dokumentista ei ilmene, miten suunnitelmaa seurataan.

Ihmisoikeuksien edistäminen sisältyy myös Metropolian kehittämistoimintaan. Oppilaitoksessa toteutetaan parhaillaan kolme maahanmuuttajien yhdenvertaisuushanketta. Hyvinvointi ja toimintakyky-yksikön työelämän tutkimus- ja kehittämistyössä painottuvat ihmisoikeuskasvatukseen yhdistettävät teemat. Tällaisia ovat esimerkiksi 1) ikäihmisille hyvä elämä; 2) maahanmuuttajien osallisuus ja monikulttuurisuus; 3) jaettu asiantuntijuus ja yhteisöllinen osaaminen; 4) monialainen kuntoutusosaaminen; ja 5) asiakaslähtöiset tuote- ja palveluinnovaatiot. Lisäksi Metropoliasassa on meneillään monenlaisia ihmisoikeuskasvatuksen eetoksen mukaisia työelämän tutkimuksen ja kehittämisen hankkeita, joista esimerkkinä voi mainita varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-Metron *Katse lapseen* -hankkeen (2011-2013). Siinä tuotetaan moniammatillista, lapsia koskevaa päivähoidon ja neuvolan arkeen vaikuttavaa hyvinvointitietoa. Ohjelman päätavoitteena on lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen. Hankkeen yhteydessä on tehty useita opinnäytetöitä niin Helsingin yliopistossa kuin Metropolia Ammattikorkeakoulussakin.

Oulun seudun ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveystieteiden koulutusohjelmassa terveyden edistämisen ja hoitotyön opinnoissa ihmisoikeudet integroituvat osaksi muuta koulutusta mm. hoitotyön eri opintojaksoissa, kuten hoitotyön etiikassa, ja tutustuttaessa vammaistyöhön, monikulttuurisuuteen ja sosiaalilainsäädäntöön. Näissä opinnoissa korostuvat erityisesti ihmisoikeuksiin liittyvä arvopohja, kuten tasa-arvo, oikeudenmukaisuus, erilaisuuden kohtaaminen, suvaitsevaisuus, etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen kohtaaminen asiakkaina tai potilaina, yhteiskunnallinen tilanne ja vaikutus terveydenhuoltoon. Ihmisoikeudet tulevat sosiaali- ja terveystieteiden opintojen kautta tutuiksi erityisesti hoitotyön- (sairaanhoitaja-, terveydenhoitaja- ja kättilöopiskelijat) ja ensihoitajaopiskelijoille, sosionomiopiskelijoille (sosiaaliala), kansainvälisen vaihdon opiskelijoille ja

vaihtoon lähteville opiskelijoille ja opettajille (valmennus). Ylempien ammatillisten erikoistumisopintojen puolelta löytyy lukuvuoden 2010–2011 erikoistumisopinnoissa *Psykoterapiatyön ohjaavat lait ja eettiset periaatteet* -kurssi, jolla opiskellaan muun ohella myös kansallisia lakeja ja ihmisoikeuksia. Liiketalouden opinnoissa (palveluiden tuottaminen ja johtaminen) ei niin ikään järjestetä erillistä ihmisoikeuskasvatusta, mutta ihmisoikeuksiin liittyvät asiat tulevat esille kansainvälistä kauppaa sivuavissa opintojaksoissa, joissa korostuvat erityisesti naisten ja lasten oikeudet. Ihmisoikeuksien katsotaan kuitenkin olevan lähtökohtana kaikessa palveluiden tuottamisen ja johtamisen opetuksessa. Niitä ei kuitenkaan ole kirjattu liiketalouden opetusta koskeviin keskeisiin asiakirjoihin.

Oppilaitoksessa ei ole kyselyn vastausten mukaan järjestetty vuosina 2010–2012 yhtään ihmisoikeuskasvatukseen keskittyvää kurssia, tapahtumaa tai opintokokonaisuutta. Asiasanahallulla lukuvuoden 2013–2014 opinnoista löytyi *Eurooppa-oikeuden* (3 op) -kurssi, jonka keskiössä ovat perus- ja ihmisoikeudet EU:ssa. Humakin selvityksessä (Jalonen 2011, 33–34) lapsen oikeuksien sopimus on teemana monilla sosiaalialan opintojaksoilla, ja sitä sivutaan toimintaterapian koulutusohjelmassa. Ihmisoikeudet ja niiden arvoperusta on kirjattu kaikkiin merkittäviin toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin sekä opinto-ohjelmaan, mutta niitä ei mainita markkinointimateriaalissa. Asiakirjoissa mainitaan seuraavia periaatteita: yhdenvertaisuus ja saavutettavuus; opiskelijoiden mahdollisuus tutustua vapaasti koulutusohjelmiin, opintojen järjestämiseen ja arviointiin; ja opintojen maksuttomuus. Ihmisoikeuksien edistämiseen osallistuu osaltaan opiskelijaoikeuksia turvaava oppilaskunta OSAKO. Konkreettisia ihmisoikeuksia ajavina toimenpiteinä pidetään tasa-arvoista kohtelua opiskelijoiden ja opettajien kesken; varhaisen tukemisen käytäntöjä silloin, kun opiskelijoiden, opettajien ja opiskelijoiden tai opettajien välillä syntyy ongelmatilanteita; kansainvälisen vaihdon kautta tulevien opiskelijoiden osallistumisen tukemista opiskelutarpeen

ja opintoihin; sekä vaihdossa olleiden opiskelijoiden ja heidän kokemustensa tuomista opiskelijaryhmiin, jolloin erilaisuuden hyväksyminen koetaan konkreettisesti arkisessa työssä. Edellä mainitut toimenpiteet kuvaavat hyvin suomalaisissa ammattikorkeakouluissa yleisesti omaksuttua osallistavan ja yhteistoiminnallisen oppimisen ja kehittämisen eetosta, minkä on todettu tutkimusten mukaan edistävän hyvinvointia työssä, parantavan laatua ja tuloksellisuutta. Oulun seudun ammattikorkeakoulu korostaa toteuttavansa palvelutehtävää, jossa taataan *kaikille samanlaisina* -periaatteella tasa-arvoiset mahdollisuudet suoriutua opinnoistaan. Oppilaitoksen eri yksiköiden toimitilat ovat pääosin esteettömiä.

Satakunnan ammattikorkeakoulussa ihmisoikeudet, mukaan lukien lasten oikeudet, ovat teemana useiden sosiaali- ja terveysalan koulutusohjelmaan kuuluvien, osittain valinnaisten, opintojaksojen sisällöissä (sosionomi AMK, sairaanhoitaja AMK, terveydenhoitaja AMK). Ihmisoikeusasioita käsitellään myös hoitotyön opinnoissa ja sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon perustana. Oppilaitos arvioi järjestäneensä enintään kolme selkeästi ihmisoikeuskasvatukseen liittyvää kurssia, tapahtumaa tai opintokokonaisuutta viimeisen kahden vuoden aikana, jolloin erityisesti YK:n ihmisoikeusjulistuksen mukaiset teemat ovat olleet esillä. Oppilaitoksen laatukäsikirjaan ja opetussuunnitelmiin ja -ohjelmiin on kirjattu ihmisoikeuksia ja niiden keskeisiä periaatteita, kuten yhdenvertaisuus, saavutettavuus ja tasa-arvo. Satakunnan ammattikorkeakoulun eri toimipisteiden välillä on eroja esteettömyydessä, mutta pyrkimys on, että valintakokeissa ja opinnoissa opiskelijoille on mahdollista saada erityisjärjestelyjä. Opintojen ohjauksessa on käytössä oppilaitoksen oma tuutorointimalli. Oppilaitos on laatinut *Opas vammaisille* -julkaisun helpottamaan erityistarpeisten opiskelua. Ihmisoikeusnäkökulmasta kiinnostava on myös Satakunnan ammattikorkeakoulun hallinnoima Sataesteetön-hanke Living lab (LL), jossa on

suunniteltu Satakunnan alueen ensimmäinen esteetön koti. Tämä on erityisesti toimintarajoitteisille suunniteltu kodinomainen esteetön tila, jossa voi käydä tutustumassa erilaisiin kalusteratkaisuihin ja apuvälineisiin sekä kokeilemassa ja harjoittelemassa laitteiden ja apuvälineiden sopivuutta ja käyttöä.

Oppilaitoksesta muistutetaan, että sosiaalialan koulutuksen kompetensseihin on kirjattu sosiaalialan eettisestä osaamisesta seuraavasti: *”Sosionomi (AMK) on sisäistänyt sosiaalialan arvot ja ammattieettiset periaatteet ja sitoutuu toimimaan niiden mukaisesti. Hän kykenee sosiaalialan ammattien edellyttämään eettiseen reflektioon. Hän ottaa huomioon jokaisen yksilön ainutkertaisuuden ja kykenee toimimaan arvostusperusteisesti sisältävässä tilanteissa. Sosionomi (AMK) edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä pyrkii huono-osaisuuden ehkäisemiseen yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön näkökulmasta. Sairaanhoidajilta ja terveydenhoidajilta edellytetään monitieteistä ja -kulttuurista osaamista, joka pohjaa terveydenhuollossa yleisesti hyväksytyihin arvoihin ja toimintaperiaatteisiin. Sairaanhoidajan ja terveydenhoidajan toimintaa ohjaavat voimassaolevat sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö, eettiset suositukset ja sairaanhoidajan eettiset ohjeet sekä Suomen terveystieteelliset linjaukset”.*

Savonia-ammattikorkeakoulussa on parhailaan meneillään opetussuunnitelmatyö, jonka pitäisi olla valmis vuoteen 2014 mennessä. Oppilaitoksesta kerrotaan, että sosiaali- ja terveysalan koulutuksessa käydään *”ikäryhmittäin läpi lasten oikeuksista lähtien kaikki oikeudet”*. Opinnoissa perehdytään myös itse sopimukseen. Sosiaali- ja terveysalan opintoihin kuuluu tiivis yhteistyö järjestöjen kanssa esimerkiksi lisälmen perheen talossa, jossa harjoitetaan turvakotitoimintaa. Ihmisoikeusperiaatteet on kirjattu kaikkiin organisaation merkittäviin asiakirjoihin, mutta niitä ei kuitenkaan suoraan toteuteta läpäisevänä periaatteena. Kehittämishankkeiden tuloksena esteettömyys on nykyään lähtökohtana oppilaitoksen toimin-

nassa. Myös varhaisen puuttumisen malli on käytössä. Siinä ohjeistetaan esimerkiksi, miten kiusaamiseen tulisi puuttua. Oppilaitoksen toimipisteet eivät ole vielä kaikilta osin fyysisesti kulkukelpoisia. Oppilaitos on julkaissut oppaan *”Esteetön opintopolku korkeakoulutuksessa”* (Jäntti & Kanto-Ronkainen 2010). Savonia-ammattikorkeakoulu, joka on syntynyt Esteetön opintopolku työelämään (ESTOPT) -projektissa yhteistyössä Kuopion yliopiston ja Humanistisen ammattikorkeakoulun Kuopion kampuksen kanssa vuosina 2008–2010. Yksi tämän projektin merkittävimpiä saavutuksia on, että esteettömyys korkeakouluasteella ymmärretään laajasti: fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena, kulttuurisena ja kielellisenä esteettömyytenä. Näiden rinnalla huomioidaan myös turvallisuus, yhteisöllisyys, hyvinvointi ja erilaisten palveluiden saatavuus. ESTOPT-hankkeessa kehitettyjä käytäntöjä ja toimintamalleja, kuten henkilökohtaisen opintosuunnitelman laatimista, opettajien antamaa ohjausta ja neuvontaa, varhaista puuttumista ja puheeksi ottamista sekä tiedottamista on pystytty hankkeen päättymisen jälkeen tarjoamaan ammattikorkeakoulujen kehittämiseen ja toimintaan. Internet-sivuilta voi tutustua esteettömyyteen liittyviin oppaisiin *”Esteetön liikkuminen Opistojen kampuksella”* ja *”Esteettömyys Savoniassa hakijan näkökulmasta”*.

Seinäjoen ammattikorkeakoulussa joissakin palvelujen tuottamisen ja johtamisen koulutusohjelman (restonomi) opintojaksoissa ollaan ihmisoikeusteemojen äärellä, kuten esimerkiksi *Henkilöstöhallinto- ja organisaatiokäyttötyminen* -opintojaksolla. Myös strategista johtamista, markkinointia ja ravitsemusviestintää käsittelevillä opintojaksoilla sivutaan teemaa. Humakin selvityksen (Jalonen 2011, 38–39) mukaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen tietämys on osa sosiaalialan koulutusohjelman tavoitteita. Oppilaitoksen arvopohja nojaa ihmisoikeuksiin niiltä osin kuin kansainvälisyys ja yhteisöllisyys on mainittu. Lisäksi oppilaitoksessa on laadittu esteettömyyssuunnitelma.

Erityisjärjestelyt valintakokeissa ja opinnoissa ovat mahdollisia. Kaikki oppilaitoksen toimipisteiden tilat eivät sovellu liikuntavammaisille.

10.2.2 Yhteenveto ihmisoikeuskasvatuksen toteutumisesta ammattikorkeakoulussa

Tässä osiossa kootaan pääpiirteissään yhteen ammattikorkeakoulujen ihmisoikeuskasvatusta kartoittaneen selvityksen tulokset. Osiossa keskitytään erityisesti ihmisoikeuskasvatuksen ja sen periaatteiden toteutumiseen ammattikorkeakouluopinnoissa, yhteistyössä järjestösektorin ja muiden toimijoiden kanssa, maahanmuuttajien opinnoissa ja oppilaitosten keskinäisessä ja kansainvälisessä yhteistyössä. Osio valottaa kyselyn pohjalta myös ammattikorkeakouluopettajien ihmisoikeuskasvatusta koskevaa nykyistä asiantuntemusta ja täydennyskoulutuksen tarvetta.

10.3 Ihmisoikeuskasvatusta ammattikorkeakouluopinnoissa

Ammattikorkeakoulut syntyivät Suomessa ajankohtana, jolloin vallalla oli aluepoliittisen suunnittelun ja tasapainoisen alueellisen kehittämisen politiikka. Tässä hengessä ammattikorkeakoulujen tavoitteeksi vakiintui alueellisen tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden vaaliminen ja edistäminen. Edelleen kouluja kehitettiin kohti autonomiaa ja demokraattisia arvoja, mikä tarkoitti esimerkiksi opiskelijoiden osallistumisen takaamista myös hallinnossa. Ammattikorkeakoulut ovat perustamisestaan lähtien edustaneet pragmaattista suuntausta (tästä lisää, lue John Dewey) korostaen tiedon ja toiminnan yhteyttä, ja käytäntöön suuntautuvaa toimintaa. Verrattuna yliopistoihin, ammattikorkeakoulut pohjaavat refleksiiviseen tiedonkäsitelyyn, jonka mukaan ammatillinen kehittyminen aloittelijasta asiantuntijaksi tapahtuu asteittain (Ammattikorkeakouluetiikka 2004). Esimerkkinä yllä mainituista opetustoimintaa ohjaavista arvoista voi toimia Rovaniemen ammattikorkeakoulun strategian 2015 seuraava lainaus: ”*Pedagoginen*

strategia noudattaa Rovaniemen koulutuskuuntayhtymän arvoja: vastuullisuutta, oppivuutta ja avoimuutta. Tässä strategia-asiakirjassa vastuullisuus nähdään ammattikorkeakoulun tehtävänä huolehtia koulutuksen saavutettavuudesta, elinikäisen oppimisen tukemisesta, oppimisympäristöistä ja opetuksen jatkuvasta kehittämisestä. Oppivuus merkitsee kykyä osallistua aktiivisesti muutokseen, sitoutumista ja osaamisen kehittämistä Lapin alueella. Opetuksen kannalta oppivuus edellyttää yksilöllisten valintojen tukemista monimuotoisilla opetusratkaisulla ja palautetiedon hyödyntämistä opetuksen kehittämisessä. Avoimuus tarkoittaa opetussuunnitelmien julkisuutta, toteutusten avoimuutta ja yhteistyötä opetuksen suunnittelussa.”

Eettinen osaaminen on nostettu ammattikorkeakoulun opiskelijoiden yhteiseksi, yleiseksi ja työelämän kompetenssiksi, jolloin myös opetuksen, opiskelun ja tutkimus- ja kehitystoiminnan tulee edistää tämän kompetenssin kehittymistä (Jyväskylän ammattikorkeakoulun eettiset periaatteet 2010 ja ARENE:n suositus ammattikorkeakoulujen tutkintojen yhteiseksi kompetenssiksi). Eettisyyden vaatimus edellyttää sitä, että ammattikorkeakoulujen on tehtävä valintoja, jotka pohjaavat tiettyyn arvoperustaan: käsitykseen ihmisestä, ammatillisesta asiantuntijasta, työstä, tiedosta, taidoista, oppimisesta, ammattikasvatuksesta ja -sivistyksestä, ympäristöstä ja yhteiskunnasta (Ammattikorkeakouluetiikka 2004). Kysymys on pitkälti myös siitä, miten ammattikorkeakoulut näkevät itsensä työyhteisöinä, jossa oppilaitosten johtaminen ja toimintakulttuuri osaltaan luovat esimerkillisen arvopohjan opiskelijoille (Lämsä 2004).

Vuonna 2004 yhdeksän ammattikorkeakoulua oli määritellyt arvoperustansa ja toimintaansa ohjaavat arvot (Nummela 2004). Tätä nykyä, kun melkein kymmenen vuotta on kulunut, ollaan vaiheessa, jossa kaikilla ammattikorkeakouluilla on avoimesti julkaistu arvopohja. Työelämäorientoituneisuus ja ammattikorkeakouluille kohdistetut tehokkuusvaatimukset näkyvät arvopohjassa niin, että monien oppilai-

tosten arvot ovat yritys- ja liike-elämän puolelta tuttuja, kuten asiakaslähtöisyys, toiminnan korkea laatu, tasapainoinen kasvu, muutосkykyisyys, edelläkävijyys, vaikuttavuus jne. Perus- ja ihmisoikeuksia edistävästä arvoista ammattikorkeakoulut painottavat mm. sukupuolen ja etnisten ryhmien välistä yhdenvertaisuutta (Arcada); kristillistä lähimmäisenrakkautta ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta (Diak); yhteiskuntavastuuta (HAAGA-HELIA); humanistista ihmiskäsitystä, suvaitsevaisuutta ja toisen kunnioittamista (Humak); keskinäistä kunnioitusta, suvaitsevaisuutta ja toisten huomioimista, eettisyyttä ja kestävästä kehitystä (HAMK.); kestävästä kehitystä (Savonia); kulttuurisesti ja sosiaalisesti kestävästä kehitystä (Kemi-Tornion AMK); sosiaalista vastuullisuutta, suvaitsevaisuutta ja erilaisuuden kunnioittamista (Laurea); yhdenvertaisuutta (Metropolia); ja kaikkien ihmisarvon kunnioittamista (SAMK). Verrattuna vuoteen 2004, jolloin yhdessä ammattikorkeakoulussa ei ollut vielä laadittu yhteiskuntavastuun ohjelmaa, tilanne on vuonna 2013 toinen: yhteiskuntavastuu on tullut enenevässä määrin osaksi oppilaitosten arkea esimerkiksi niin, että luontoa säästävissä toimintatavoissa on huomattavasti edistytty (esim. HAAGA-HELIA:n saama WWF:n Green Office sertifikaatti).

Yhteenvetona voi sanoa, että vuosien saatossa ammattikorkeakouluille on jo vakiintunut ihmisoikeuksia edistäviä eettisiä toimintakäytäntöjä, ja ne ovat laatineet erilaisia oppilaitoskohtaisia ohjeistuksia ja oppaita näiden käytäntöjen vakiinnuttamiseksi (ks. esim. Jyväskylän ammattikorkeakoulun eettiset periaatteet (2010) ja Metropolian Yhdenvertaisuusohjelma). Nykypäivän alati muuttuva työelämä sekä kansallisen, lähialue- ja kansainvälisen yhteistyön lisääntyminen vaativatkin yhä enenevässä määrin keskustelua ja linjauksia eettisistä pelisäännöistä, jotta perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittavat arvot ja periaatteet välittyvät kestävästi kaikille.

Alueellisesti ja valtakunnallisesti on tehty kiitettävän paljon ammattikorkeakouluyhteistyötä, selvityksiä ja oppaita mm. yhdenvertaisuuden

ja esteettömyyden ymmärtämiseksi ja edistämiseksi. Tässä työssä on laajalti ollut kysymys perus- ja ihmisoikeuksia koskevien käsitteiden ja toimenpiteiden määrittelemisestä oppilaitosten arjessa, ja ne ovat olleet osaltaan omiaan juurruttamaan ihmisoikeusperiaatteita ammattikorkeakouluihin.

Tätä taustaa vasten ja tähän selvitykseen saapuneiden vastausten perusteella ihmisoikeuskasvatus näyttää toteutuvan kaikkein monipuolisimmin ja integroiduimmin sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakouluopinnoissa sekä poliisin opinnoissa ja vaihtelevasti kasvatusalan opinnoissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä turvallisuus- ja rikosseuraamusalan lainsäädännön opettaminen kiinteänä osana opintoja avaa näiden alojen opiskelijoille luontevoimattaimat väylät ymmärtää kansainvälisten ihmisoikeussopimusten yhteyksiä kansalliseen lainsäädäntöön ja toimeenpanoon. Humanistisen, kasvatus- ja kulttuurialan opinnoissa ihmisoikeuskasvatus toteutuu epätasaisemmin, ja painottuu esimerkiksi kansalaistoiminnan, järjestö- ja nuorisotyön ja tulkkauksen opinnoissa tätä alaa säätelevään lainsäädäntöön (esim. perustuslaki, yhdenvertaisuuslaki, nuorisolaki, lastensuojelulaki, sosiaalihuoltolaki, vammaispalvelulaki, kehitysvammalaki jne.).

Kyselyyn vastanneissa liiketaloutta opettavissa ammattikorkeakouluissa ihmisoikeudet tulevat esille erityisesti arvopohjan, opetuksen tasavertaisuuden, ihmisoikeuksia kunnioittavan toimintaympäristön ja opiskelijoiden voimaantumisen tavoitteisiin liittyen. Erityistä on ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden ja toimintatapojen vahvistaminen yhä kansainvälistyvässä työ- ja toimintaympäristössä. Tällöin korostuvat tasapuoliset opiskelu- ja työmahdollisuudet kaikille - riippumatta heidän ominaisuuksistaan, kuten etnisestä taustastaan; sekä liikkeenjohdon ja toiminnan eettiset pelisäännöt, kuten kansainvälisen liiketoiminnan toteuttaminen niin, ettei se loukkaa esimerkiksi naisten ja lasten oikeuksia.

Vuonna 2011 Humanistinen ammattikorkeakoulu laati opetus- ja kulttuuriministeriön

toimeksiannosta selvityksen lapsen oikeuksien sopimuksen ja sen näkökulmien sisällymisestä korkeakouluopintoihin Suomessa (Jalonen 2011). Tämä perusteellisesti laadittu selvitys osoitti, että lasten oikeuksien opintoja on toteutettu myös sellaisissa oppilaitoksissa, jotka eivät vastanneet tämän selvityksen päälähteenä olevaan kyselyyn. Näitä oppilaitoksia ovat *Yrkeshögskolan Novia*, jossa lapsen oikeudet on sisällytetty *Kansainvälisyys ja monikulttuurisuus* -opintojaksoon (6 op) ja *Sosiaalipoliittikka* -opintojaksoon (6 op). *Mikkelin ammattikorkeakoulussa* lapsen oikeuksia ei ole kirjattu opetussuunnitelmiin eikä opintojaksokuvauksiin, mutta niitä otetaan opettajakohtaisesti esille esimerkiksi hoitotyön, terveydenhoito- ja sosiaalialan opinnoissa, kun puhutaan lapsipotilaista, lastensuojelusta ja varhaiskasvatuksesta. *Arcada ammattikorkeakoulussa* lasten oikeuksiin perehdytään osana lasten sairaanhoidon opetusta, ja opiskelijat tenttivät sopimukseen liittyvää kirjallisuutta. *Hämeen ammattikorkeakoulussa*, *Kajaanin ammattikorkeakoulussa* ja *Vaasan ammattikorkeakoulussa* lasten oikeudet ovat taustalla *Lasten ja nuorten hoitotyön perusteet* -opintojaksolla. *Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa* nämä oikeudet näkyvät sosionomien perusopinnoissa ja hoitotyön koulutusohjelmassa, jonka yhteydessä käsitellään lastensuojelua ja lastensuojelulakia. Niin ikään *Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun* sosiaalialan ja hoitotyön koulutusohjelmissa lasten oikeuksia voi oppia mm. kursseilla ja opintojaksoilla: *Lapsen ja nuorten hoitotyö; Perhehoitotyö; Vammaistyö ja kuntoutus, Sosiaali- ja terveyspalvelut ja asiakkaan asema; Sosiaalialan etiikka; ja Varhaiskasvatuksen pedagogiikka*. *Laurea ammattikorkeakoulussa* lapsen oikeuksien sopimusta ei ole kirjattu opintosuunnitelmiin, mutta terveydenhoitoalan toteutussuunnitelmissa sopimuksen sisällöt näkyvät *Lapsiperhe neuvolan asiakkaana* -opintojaksolla, *Kouluterveydenhuollon* syventävissä opinnoissa ja *Seksuaaliterveyttä ja nuorten psyykkisiä ongelmia* käsittelevissä opinnoissa. Sosiaalialan opinnoissa lasten oikeudet ovat osa lastensuojelun, nuorisotyön,

lapsipalveluiden, päihdetyön, päivähoidon, varhaiskasvatuksen, vahvistamisen, monikulttuurisuuden, yhdenvertaisuuden ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen opintojaksoja. *Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulussa* erityisesti sosiaalialan opiskelijat saavat paljon tietoa lasten oikeuksista mm. sosiaalipedagogiikan opinnoissa. Sosiaalialan opinnot avaavat lasten oikeuksia *Saimaan ammattikorkeakoulun* opiskelijoille, samoin kuin *Tampereen ammattikorkeakoulussa* *Lasten hoitotyön* perusjaksolle ja syventäviin opintoihin osallistuville. *Turun ammattikorkeakoulussa* lasten hoitotyön ja ammattietiikan opinnoissa tutustutaan lasten oikeuksiin hoitotyön, sosiaalialan, fysio- ja toimintaterapian koulutusohjelmissa. (Jalonen 2011, 20–42.)

Ammattikorkeakouluasteesta voisi yleistäen sanoa, ettei kaikille opiskelijoille suunnattua perusopetusta kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista ole riittävästi. Tätä havaintoa tukee myös Humanistisen ammattikorkeakoulun selvitys (Jalonen 2011), jonka mukaan lapsen oikeuksien sopimus on hyvin harvoin kirjoitettu sisälle yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opintosuunnitelmiin, vaan se näkyy korkeakouluissa lähinnä kurssien toteuttamissuunnitelmissa. Lasten oikeudet nähdään usein, kuten ihmisoikeudetkin, kasvatus-, sosiaali- ja terveysalaan kuuluvana osaamisalueenaan, jota ohjaa vahvasti ammattia harjoittavien arvot ja asenteet.

Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä koavasta Theseus-tietokannasta paikantui (toukokuussa 2013) hakusanalla *ihmisoikeuskasvatus* 23 opinnäytetyötä, jotka tutkivat lähinnä eri järjestöjen toimeenpanemaa ihmisoikeus-, kehitys-, globaali- ja kansainvälisyyskasvatusta, hankkeita ja kampanjoita. Hakusanalla *ihmisoikeudet* voi tietokannasta haarukoida 961 opinnäytetyötä, jotka otsikko- ja tiivistelmätasolla sisältävät ilahduttavan monipuolisia ihmisoikeuskasvatuksen teemoja ja periaatteita. Ihmisoikeusnäkökulmia tuodaan esille opinnäytetöissä, jotka käsittelevät sosiaali- ja terveyssektorin aiheita, kuten seksuaalikasvatusta, vammaisten,

maahanmuuttajien, lasten ja naisten asemaa ja oikeuksia, väkivalta- ja tasa-arvokysymyksiä, yhteiskuntavastuuta ja kestävää kehitystä. Laajemmassa haussa oli vielä mahdollista haravoida töitä, jotka sivusivat monipuolisesti ihmisoikeuskasvatuksen teemoja ja periaatteita (esim. lasten oikeudet, vammaisten oikeudet, esteettömyys, tasa-arvo, osallistuminen etc.).

Niin ihmisoikeuskasvatuksessa ja siihen liittyvässä opinnäytetöiden teemojen valinnassa kuin ohjauksessakin yksittäisten opettajien ihmis-, tiedon- ja oppimiskäsitykset sekä tästä seuraavat opetusmenetelmät, oppimateriaalin valinnat ja käyttötavat ovat keskeisiä. Koska ammattikorkeakouluopettajilla on hyväksytyt opetussuunnitelman rajoissa vapaus suunnitella ja toteuttaa omannäköisiä oppimistapahtumiaan, on riski, että ihmisoikeuskasvatuksen sisällölliset ja metodiset valinnat ovat yksittäisen opettajan varassa, eivätkä hyvät käytännöt välttämättä leviä oppilaitoksessa tai oppilaitosten välillä, saati alueellisesti tai kansainvälisesti.

10.3.1 Yhteistyö erilaisten ihmisoikeustoimijoiden kanssa

Ammattikorkeakoulujen toiminnan yhtenä vahvana pilarina on työelämäyhteyksien ylläpitäminen ja työelämän kehittäminen erityisesti paikallisesti ja alueellisesti. Siksi oppilaitokset tekevät luonnollisesti monialaista yhteistyötä. Selvitys toi esille, että tämä yhteistyö ulottuu myös ihmisoikeuskasvatuksen ja sen periaatteiden edistämiseen. Kyselyyn vastanneista ammattikorkeakouluista puolet ilmoitti tekevänsä yhteistyötä ihmisoikeuspainotteisesti. Nämä oppilaitokset ilmoittivat yhteistyökumppaneikseen erityisesti sellaisia kansalaisjärjestöjä kuin Omaishoitajaliitto, Vammaishoitajaliitto, Ihmisoikeusliitto (KITKE-hanke), Vanhustyön Keskusliitto (VETO-verkosto), Miessakit ry, SETA ry, Monika-naiset ry, Elämäntapaliitto, UNICEF, YK-liitto, Suomen pakolaisapu ry., Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO, erinäiset muut maahanmuuttajajärjestöt sekä sosiaali- ja terveysalan potilas- ja vammais-

järjestöt. Merkittävänä ihmisoikeuskasvatusta edistävinä yhteistyökumppaneina mainittiin myös muut ammattikorkeakoulut ja oppilaitokset, yliopistot, seurakunnat, diakonissalaitokset ja ministeriöt (mm. ulkoasiainministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö). Diakonia-ammattikorkeakoulussa on jo vuodesta 2005 tehty töitä maahanmuuttajien parissa, ja osana maahanmuuttajien koulutusta oppilaitos on sopinut Helsingin kaupungin kanssa, että maahanmuuttajaopiskelijoita sijoitetaan kaupungin vanhustyöhön. Myös Metropolia toteuttaa maahanmuuttajajärjestöjen kanssa vapaavalintaista opintokokonaisuutta, jota koordinoi Suomen pakolaisapu. Humanistisessa ammattikorkeakoulussa järjestetään globaalikasvatuksen sisällä järjestövierailuja.

10.3.2 Kansainvälisyys ja globaali vastuu

Monissa ammattikorkeakouluissa ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden ja periaatteiden katsotaan toteutuvan opetuksen rinnalla erilaisina kansainvälisyyttä ja globaalia vastuuta edistävinä hankkeina, tapahtumina, tempauksina ja oppilas- ja opettajavaihtona. Tämän katsotaan edistävän ihmisoikeusmyönteistä kansainvälistä kulttuuria ja ammattivaihtoa. Toiminta on kaikkien linjassa opetus- ja kulttuuriministeriön korkeakoulujen kansainvälistymisstrategian (Korkeakoulun kansainvälistymisstrategia 2009-2015) kanssa (Korkeakoulujen arviointineuvoston toimintasuunnitelma 2010-2013). Siinä yhtenä painopisteenä on globaalin vastuun korostaminen. Strategian eetos on, että korkeakoulujärjestelmän on tulevaisuudessa yhä laadukkaammin turvattava globalisoituvan maailman edellyttämät valmiudet. On katsottu, että suomalaisten korkeakoulujen heikkous on ollut niiden vähäinen kansainvälisyys. Sen kärjiksi on valittu aidosti kansainvälinen korkeakoulu yhteistyö; laadun ja vetovoiman lisääminen; osaamisen vienti ja monikulttuurisen yhteiskunnan tukeminen ja globaalin vastuun edistäminen. Henkilöstön, opiskelijoiden ja tutkinnon suorittaneiden liikkuvuuteen kan-

nustaminen on osa Bolognan prosessia, jossa halutaan tarjota tilaisuus yksilön kehitykseen, korkeakoulujen keskinäiseen yhteistyöhön, koulutuksen ja tutkimuksen laadun kehittämiseen, ja eurooppalaisen ulottuvuuden syventämiseen (Lontoon julkilausuma 18.5.2007). Ammattikorkeakoulu-uudistuksen myötä oppilaitosten rahoitus kytketäänkin tiiviimmin mm. opiskelijoiden ja opettajien kansainväliseen liikkuvuuteen. Tämän liikkuvuuden lisääntyessä olisi tarpeellista selvittää, kuinka paljon kansainvälisessä vaihdossa olevat opiskelijat ja opettajat perehtyvät ihmisoikeuksiin osana ulkomaisia opintojaan.

Kansainvälistymistä edistetään oppilaitosten arjessa esimerkiksi kaikissa ammattikorkeakouluissa ympäri maan järjestettävällä kansainvälisellä viikolla, jonka teema valitaan esimerkiksi EU:n teemavuoden mukaan. Savonia ammattikorkeakoulussa kansainvälisen viikon ajaksi kutsutaan oppilaitokseen opettajia muun muassa Afrikasta ja Venäjältä luennoimaan koulutusohjelmakohtaisesti omasta osaamisalueestaan. Vuoden 2012 teemana on ollut osallistuminen. Oppilaitos seuraa myös muita kansallisia ja kansainvälisiä teemapäiviä. Sillä on kansainvälistä kehitysyhteistyötä ja vaihtoa North-South-South -projektin puitteissa (CIMO). Yhteistyötä tehdään monipuolisesti Afrikan kehittyvien maiden kanssa. Savoniassa opiskelee vaihto-opiskelijoita Namibiasta ja Keniasta. Ohjelma sisältää sekä opiskelija- että opettajavaihtoa. Lisäksi Kosovossa on käynnissä maanviljelijöiden neuvontahanke, jossa koulutetaan maaseudun viljelijöitä, jotta heidän elinmahdollisuuksiaan voidaan edistää. Islannin suuntaan on käynnissä kansainvälinen vaihto-ohjelma, jossa on mukana kansainvälinen ryhmä opiskelijoita. Oppilaitoksessa opiskelee yhteensä noin 200 ulkomaista opiskelijaa, ja kokemus on, että he ovat kaikin tavoin rikastuttaneet oppilaitoksen toimintaa ja edistäneet ihmisoikeuksien mukaisten periaatteiden sisällyttämistä oppilaitoksen arkeen.

Viime aikoina ammattikorkeakoulut ja niiden oppilaskunnat ovat alkaneet toteuttaa myös kehitysyhteistyötä. Niissä on tällä hetkellä

meneillään tai alkamassa muutamia Suomen ulkoasiainministeriön rahoittamia kehitysyhteistyöhankkeita, joiden tavoitteena on muun muassa kehitysmaiden kapasiteetin vahvistaminen ja kehityskysymyksistä tiedottaminen. Esimerkiksi Diakonia-ammattikorkeakoulu on saanut ulkoasiainministeriöltä rahoituksen kahteen hankkeeseen vuosille 2013–2015 (HEICI-ohjelma). Niiden tarkoituksena on vahvistaa korkeakoulujen suorituskykyä Keniassa (CRIPShanke, Capacity Building in Crisis Preparedness in Health Care Education, yhteistyössä Itä-Afrikan yliopiston Baratonin kanssa) ja Palestiinassa (LITE-hanke, Leading Innovative Teaching in Higher Education, Betlehemin yliopiston kanssa). Kenian hankkeen toisena kumppanina on Arcada-ammattikorkeakoulu. Metropolia Ammattikorkeakoulun opiskelijakunta METKA:n *Kehystä ajatukset*-kehitysviestintähankkeelle myönnettiin keväällä 2013 ulkoasiainministeriön viestintä- ja globaalikasvatustuki. Kolmen Metropolian sosionomiopiskelijan opinnäytetyönä valmistellun hankkeen tavoitteena on lisätä opiskelijoiden tietoisuutta Suomen kehityspolitiikasta, kehitysyhteistyöstä ja siihen liittyvistä ajankohtaisista teemoista. Päätöksen myötä METKA:sta tulee opiskelijakunta TUO:n ohella toinen kehitysyhteistyötä harjoittava opiskelijakunta. Yliopistojen ylioppilaskunnissa vastaavia hankkeita on tehty jo aiemmin. Hanketta perustellaan mm. sillä, että tarve globaalikasvatukselle ammattikorkeakouluissa on merkittävä, sillä tulevaisuudessa yhä useammat tulevat työssään ja arjessaan tarvitsemaan kansainvälisen toimintaympäristön tuntemusta ja laajaa osaamista.

10.3.3 Maahanmuuttajien oppimisen tasapuolinen edistäminen

Bolognan prosessin (Lontoon julkilausuma 1.5.2007) ohjaavat asiakirjat painottavat syrjimättömyyden ja tasavertaisen saatavuuden periaatteita eurooppalaisella korkeakoulutusalueella. Nämä tavoitteet koskevat kaikkien, myös maahanmuuttajien, tasapuolisia opintomahdol-

lisuuksia Euroopassa. Suomessakin on viime aikoina tartuttu tähän haasteeseen. Huhtikuussa 2012 opetus- ja kulttuuriministeriö asetti työryhmän valmistelemaan koulutuksellisen tasa-arvon toimeenpano-ohjelmaa. Työryhmä onkin jo antanut monia ehdotuksia korkeakoulutuksen tasa-arvoistamiseksi. Se on myös peräänkuuluttanut maahanmuuttajien aseman parantamista sekä tiedotuksen ja markkinoinnin kehittämistä niin, että huomioiduiksi tulevat myös nk. ali-edustetut ryhmät. Tasa-arvoryhmä ehdottaa lisää sellaisia kehittämishankkeita, joilla tuodaan näkyviksi oppilaitosten syrjiviä rakenteita ja käytäntöjä esimerkiksi opiskelijavalinnoissa.

Ammattikorkeakouluissa on toteutettu viime aikoina maahanmuuttajien opintojen edistämiseen liittyviä hankkeita. Ylipäättään maahanmuuttajien tasa-arvoiset koulutus- ja oppimismahdollisuudet tuntuvat olevan kyselyyn vastanneille ammattikorkeakouluille ajankohtaisia ja merkityksellisiä. Esimerkkinä tällaisista toimista voi mainita Metropolia ammattikorkeakoulussa KAMU-Kaveriohjausta maahanmuuttajille -kehittämishankkeen, jossa on tuettu maahanmuuttajien opiskelua vertaistuen avulla. Projektissa on luotu vähintään vuoden kestäviä kaveripareja, joiden toinen osapuoli on sosiaalialan opiskelija ammattikorkeakoulussa ja toinen erityisammattioppilaitoksessa opiskeleva maahanmuuttaja, jolla on diagnosoituja oppimisvaikeuksia, ja erityisiä vaikeuksia kotoutua ja työllistyä. Hankkeessa kehitettävissä *Service Learning*-mallissa ja -menetelmissä on huomioitu tilanteet, joissa yhteisen kielen puute, oppimisvaikeudet sekä kulttuurierot, kuten erilainen käsitys sukupuolirooleista, voivat olla oppimisen esteinä. Myös Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa on järjestetty kummitoimintaa, jossa koulussa opiskeleville noin 300 ulkomaalaiselle tutkinto-opiskelijalle tarjoutuu mahdollisuus tutustua suomalaiseen elämäntapaan ja suomalaisille perheille syntyä samalla kansainvälisiä kontakteja. Rovaniemen ammattikorkeakoulussa (RAMK) puhutaan ”kotikansainvälistymisestä”, kun opiskelijat kutsutaan toimimaan opiskelijatuutorina tuleville vaihto-opiskelijoille. RAMK

järjestää myös lukukausittain Lapin yliopiston kanssa ystävätoimintaa, mikä tarjoaa paikallisille mahdollisuuden tutustua kansainvälisiin opiskelijoihin sekä eri kieliin ja kulttuureihin. Vastaavasti opiskelijalle ystävätoiminta mahdollistaa lähemmän tutustumisen suomalaiseen kulttuuriin ja jokapäiväiseen arkielämään.

10.3.4 Ihmisoikeusasiantuntemus ja täydennyskoulutuksen tarve

Suurin osa kyselyyn vastanneista ammattikorkeakouluista ilmoitti, että oppilaitosten henkilökunnalla on riittävästi ihmisoikeuskasvatukseen liittyvää asiantuntemusta. Nähtiin, että erityisesti opetushenkilöstön yhteiskuntatieteellinen ja/ tai kasvatustieteellinen korkeakoulutus sekä pedagoginen pätevyys on hyvä pohja ihmisoikeuskasvatukseen toteuttamisen ja edistämisen perustaksi. Lisäksi henkilöstön koulutus, alan työkokemus sekä esimerkiksi sosionomin tutkinnon opetussuunnitelman tavoitteet ja sisällöt edellyttävät perehtymistä ihmisoikeuksiin.

Humakista kerrottiin, että esim. tulkkauksen alan yksikössä lehtoreilla on kokemusta YK:n vammaisten ihmisten oikeuksien sopimuksesta ja siihen liittyvistä viittomakielisten oikeuksista. Oulun seudun ammattikorkeakoulun mukaan *”terveydenhoidon edistämisen ja hoitotyön koulutusohjelmassa hoitotyön etiikka on kaikkien hoitotyön opettajien tietoperustana. Ihmisoikeuksista kiinnostuneita tasa-arvon näkökulmasta on opettajissamme, samoin yhteiskunnallisesti ja poliittisesti kiinnostuneita opettajia. Monet vaihto-opettajina toimivat puhuvat myös ihmisoikeuksien puolesta.”* Kymenlaakson Ammattikorkeakoulussa koettiin myös, että heiltä löytyy ihmisoikeuksien asiantuntemusta liittyen hoitotyön periaatteisiin ja arvoihin sekä niiden sisällyttämiseen opetuksessa.

Asiantuntijuuden edistäjänä korostettiin myös työelämälähtöisyyttä ja työn kautta hankittua osaamista erilaisten syrjäytyneiden ryhmien parissa. Opettajien kansainvälisen kokemuksen ja kehitysyhteistyökokemuksen katsottiin edesauttavan laadukkaasti ihmisoike-

uskasvatuksen järjestämisessä. Esimerkiksi Lahden ammattikorkeakoulussa kymmenen vuotta sitten ulkomailla vaihdossa olleet opettajat toivat ihmisoikeusajattelun aikoinaan oppilaitokseen, ja sen jälkeen erityiset ihmisoikeuksia käsittelevät kurssit ovat vähitellen vakiintuneet osaksi opetustarjontaa. Lisäksi mainittiin, että laaja julkaisutoiminta on edesauttanut ihmisoikeusasiantuntemuksen syventymistä.

Kyselyyn vastanneiden oppilaitosten opettajista noin kolmannes on osallistunut täydennyskoulutukseen. Vastauksien perusteella koulutuksista ei saanut tarkkaa tietoa. Metropolia ammattikorkeakoulu mainitsi erilaiset kotimaiset ja kansainväliset koulutukset ja seminaarit. Suurin osa vastanneista koki, ettei täydennyskoulutukselle ole tällä hetkellä tarvetta: *”Pidämme asiaa tärkeänä, mutta olemme toteuttaneet sen sulautetulla mallilla, mikä tuntuu toimivan ihan hyvin”*.

Kuten on jo edellä todettu, tässä selvityksessä ei ole pystytty riittävään laadulliseen arvioon siitä, millainen on oppilaitosten johdon ja henkilökunnan ymmärrys ja heidän oma arvionsa laadukkaasta ihmisoikeuskasvatuksesta. Oleellista on siksi mainita, että mikäli ihmisoikeuskasvatusta toteutetaan kapea-alaisesti ja se liitetään vain tiettyjen koulutusalojen asiantuntemukseen, ei siksi nähdä täydennyskoulutuksen olevan tarpeellista kaikkia oppiaineita opettaville ja kaikille koulun henkilökuntaan kuuluville. Täydennyskoulutuksesta päätöksiä ja suunnitelmia tehtäessä tulisikin huomioida, ettei ihmisoikeuskasvatus tapahdu itseohjautuvasti ja automaattisesti, vaikka se olisi kirjattu läpileikkaavaksi periaatteeksi. Sen toteutumiseen tulee panostaa ja sen laatua tulee arvioida ja kehittää mm. täydennyskoulutukseen panostamalla. Ihmisoikeuskasvatus on luonteeltaan dialoginen prosessi.

10.4 Kokemuksia, onnistumisia ja haasteita ihmisoikeuskasvatuksen toteutumiselle

Kyselyssä kartoitettiin myös, millaisia kokemuksia, onnistumisia tai haasteita oppilaitoksella on ollut ihmisoikeuskasvatuksen toteuttamisesta ja ihmisoikeuksien sisällyttämisestä oppilaitoksen

toimintatapoihin. Enimmäkseen kokemukset olivat myönteisiä: *”Kokemuksemme ovat lähinnä hyviä ja onnistuneita. Opiskelijoiden osaaminen ja tapa ymmärtää ihmisoikeuksia ja niihin liittyviä kysymyksiä laajemmin omalla ammattialalla on kehittynyt”*. Huomautettiin, että *”ihmisoikeudet sisältyvät keskeisesti sosiaalialan ammattikorkeakouluopetukseen alaa ohjaavan lainsäädännön sekä eettisten periaatteiden ja ihmisoikeussopimusten kautta. Sekä opettajamme että opiskelijamme pitävät ihmisoikeusulottuvuutta tärkeänä”*. Hyviä kokemuksia on ollut erityisesti silloin, kun opetettavan alan, kuten esimerkiksi sosiaalialan, arvot ovat sovitettavissa yhteen ihmisoikeuksien ja niiden periaatteiden ja arvojen kanssa: ihmisoikeuksien ymmärtäminen on *”keskeinen osa ammatillisesta osaamisesta, hoitotyön perusta”*. Huomautettiin, ettei oppilaitoksella ollut raportoida mitään erityisiä kokemuksia, koska läpäisevä opetus opintojaksoissa ja ihmisoikeusarvojen mukainen toiminta on kaiken toiminnan tavoitteena. Koettiin, että esimerkiksi sosiaalialalla *”integroiminen eri opintojaksoihin on hyvä asia, koska ihmisoikeusasiat tulevat monissa erilaisissa yhteyksissä. Toisaalta vaarana on, että hukkuvat tietopaljouden sekaan”*.

Muistutettiin, että ihmisoikeuskysymykset esimerkiksi hoitotyössä voivat olla vaikeita aiheita hoitotyön etiikan kannalta (esim. lapsen/nuoren oikeudet päättää omasta hoidostaan, eutanasia, abortti, ehkäisyneuvonta). Koettiin, että käytännön harjoittelussa esille tulleet ongelmalliset tilanteet on hyvä reflektoida yhdessä. Yhteistyötä erilaisten järjestöjen kanssa sekä moniammatillista toimintaa pidettiin erittäin hyödyllisenä ja on monin tavoin osaamista syventävänä: *”Ihmisoikeudet sisäistyvät parhaiten, kun niistä tuotetaan jatkuvasti kokemustietoa sekä myös muuta tutkimustietoa, jota käytetään koulutuksessa sekä pidetään julkisuudessa näitä asioita esillä esim. julkaisutoiminnassa (Esimerkiksi Diakonia-ammattikorkeakoulun mainitsemat julkaisut ”Viimeisellä luukulla” ja ”Sairas köyhyys”).”*

Kehittämisen alueitakin esitettiin. Yksi selkeä puute on edelleen se, että ihmisoikeuskasvatus

on usein muutaman aktiivisen ja valveutuneen opettajan varassa, mutta sitä ei ole kokonaisvaltaisesti ja läpäisevästi kirjattu opetussuunnitelmaan, jolloin siitä tulisi kaiken opettamisen vahvempi perusta: *”Luultavasti parasta olisi saada näkökulma esiin opetussuunnitelmassa niin, että perusteet tulisivat varmasti käsiteltyä kaikkien kanssa. Nyt se on opettajakohtaista. Opetussuunnitelmauudistusten yhteydessä on paras mahdollisuus sisällyttää ihmisoikeudet luontevaksi osaksi oppilaitoksen toimintaa”*. Poliisiammattikorkeakoulun tuntuma oli, ettei haasteena ole oppilaitoksen opiskelijoiden ihmisoikeuskasvatus, vaan jo työelämässä olevien täydennyskoulutus.

Vastaajat arvioivat, muun ohella, valtion roolia ihmisoikeuskasvatuksen edistäjänä ammattikorkeakouluasteella. Koettiin, että ihmisoikeuskasvatus etenee ja toteutuu tällä hetkellä pääosin hallinnonaloitain ministeriö- ja alakohteisesti. Esitettiin, että ihmisoikeudet ikään kuin ”viipaloituvat” palasiksi esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon opinnoissa (perus- ja ihmisoikeudet, sosiaaliset oikeudet, vammaisten oikeudet, lasten oikeudet jne.). Vastaajien pohdinnoissa asettuivat rinnakkain ammattikorkeakoulujen autonomisuuden ja valtion ohjauksen tasapainottamisen haasteet ja hyödyt: *”Ammattikorkeakouluopetuksessa oppilaitosten autonomisuus on keskeinen, mutta toki jos ministeriöstä tulisi ”ukaasi” niin silloin katsottaisiin asia uudestaan. Ministeriö linjaa, milloin mikäkin asia on ajankohtainen”*. Kaivattiin myös tiukempaa ja varhaisemmille opintoasteille ulottuvaa valtiovallan otetta: *”Ihmisoikeudet pitäisi olla jo peruskoulun läpäisevänä teemana. Tarvitaan valtiovallan tahtotilaa, eikä ministeriöiden ohjaustakaan ole mitään vastaan. On nähtävä näiden asioiden yhteys esimerkiksi käynnissä olevaan syrjäytymiskeskusteluun”*. Esitettiin myös, että *”Eduskunta voisi olla aloitteellinen ja pyytää valtioneuvostoa kiinnittämään huomiota sosiaalisten oikeuksien takaamiseen”*.

Viimeaikaisten sosiaali- ja terveys- sekä kuntasektorin kustannustehokkuuteen tähtäävien uudistusten nähtiin edesauttavan sitä, että ih-

misoikeuskasvatusta ja sen periaatteita voisi ja olisi nyt ajankohtaista huomioida osana uudistuksista käytävää julkista keskustelua ja uudistustyötä: *”Sairaanhoitajakoulutuksen tulevaisuuden muutoksessa tämä asia tulee kirkastumaan ja nousemaan erityisesti esille sekä toimeenpan- taessa SOTE-palvelurakennemuutosta. Terveysalalla tiedetään, että panostamalla ihmisten hyvinvointiin ja ennaltaehkäisevään toimintaan voidaan edistää terveyttä sekä vaikuttaa kustannuksiin ja resursseihin.”*

On ymmärrettävää, että parhaillaan käynnissä oleva ammattikorkeakoululain uudistus asettaa oppilaitoksille uusia paineita. Niin ikään tässäkin valtakunnallisessa uudistuksessa korostuu tuloksellisuus suhteessa rahoitukseen. *”Ollaan muun muassa luomassa kriteerejä, joiden mukaan rahoitusta saa esimerkiksi siitä, miten tyytyväisiä opiskelijat opetukseen ovat.”* Käynnissä olevan uudistusprosessin nähtiin kuitenkin tarjoavan mahdollisuuksia pitää esillä perus- ja ihmisoikeuksia, ja sisällyttää niitä koskevia mittareita opetuksen laadun arvioimiseen tulevaisuudessa. Nähtiin myös, että uudistukset, esimerkiksi sosiaalialalle kaavailut lainsäädäntömuutokset, toimivat hyvänä mahdollisuutena avata kansainvälisten sopimusten sisältöjä ja merkityksiä Suomessa.

Mitä tulee ammattikorkeakoulujen keskinäiseen verkostoitumiseen ihmisoikeuskasvatuksen ja sen periaatteiden edistämisessä, vastaajat olivat yhtä mieltä siitä, että on edullista, jos ammattikorkeakouluverkosto jatkossakin jakaa kokemuksia, ohjeita ja strategisia linjauksia, esimerkiksi siitä, miten sosiaali- ja terveyspalveluiden muutokset vaikuttavat opintojen toteuttamiseen. Onnistuneena esimerkkinä aiemmas- ta ammattikorkeakouluverkoston yhteistyöstä (esim. ESOK-jatkohanke 2010-2011, joka on toiminut yhteistyössä korkeakoulujen, rehtorien neuvostojen ja Esteettömyyden kehittämistoi- mikunnan kanssa) mainittiin ammattikorkeakou- luissa tehty esteettömyyskartoitus ja yhdessä hyväksytyt esteettömyysperiaatteet, joita ohjeis- taa Opetushallituksen Esteetön korkeakoulu- opiskelu -opas.

Sähköisten verkkokurssialustojen mahdollisuuksien pohtiminen ihmisoikeuskasvatuksen edistämiseksi ja korkeakoulu yhteistyössä ei tullut esille kyselyn vastauksissa, mutta sitä on tarvetta jatkossa pohtia. Kansainväliset avoimet massiiviset verkkokurssit (MOOC Massive Open Online Course) ovat kasvava ilmiö korkeakoulutuksessa (arviolta noin 200 avoimelle verkkokurssille on osallistunut noin 3 miljoonaa opiskelijaa ympäri maailmaa). Verkossa tapahtuva opetus on jo suomalaistenkin ammattikorkeakoulujen nykyarkea. Nykyinen VirtuaaliAMK-verkosto, www.amk.fi, tarjoaa opiskelijoiden käyttöön Moodle-pohjaisen -oppimisympäristön, ja mahdollisuuden rakentaa kursseja sekä kurssikokonaisuuksia nettiin. Ympäristössä on tarjolla myös kaikille avoimia materiaaleja, kuten Ayyot-hankkeessa toteutettu Seksuaaliterveysasema, joka avattiin 1.3.2013. Hakusanalla ihmisoikeudet löytyi VirtuaaliAMK-alustalta polkuja seuraaviin kurssikokonaisuuksiin: *Sinustako asiantuntijaksi kehitysyhteistyöhön, Päihdetyön ammattietiikka ja Seksuaaliterveysasema*. Verkossa sijaitseva ihmisoikeuksia koskeva kurssitarjonta on kuitenkin vielä melko vaatimatonta.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Ihmisoikeuskasvatus on integroitava johdonmukaisesti opetussuunnitelmiin

Läpäisyperiaatteella toteutettu ihmisoikeuskasvatus jää sattumanvaraiseksi ja opettaja-kohtaiseksi. Siksi ihmisoikeuskasvatus on integroitava järjestelmällisesti opintosuunnitelmiin. Ammattiin valmentavilla opintojaksoilla ja -kokonaisuuksissa ihmisoikeuskasvatus on sisällytettävä yhteisiin perusopintoihin. Nämä toimenpiteet takaavat sen, että ammattikorkeakoulujen ihmisoikeuskasvatus on sisällöllisesti kattavaa ja kokonaisvaltaista sekä alueellisesti ja valtakunnallisesti yhtenäistä.

2. Yhtenäistä oppimateriaalia ja monipuolisia opetusmenetelmiä on kehitettävä

Opetussuunnitelmiin tulee lisätä opintoja, jotka avaavat konkreettisesti kansainvälisten

ihmisoikeussopimusten yhteyksiä kansalliseen lainsäädäntöön ja politiikkaohjelmiin, työelämään sekä oppilaitoksen strategiaan ja toimintakulttuuriin. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset tulee nähdä pedagogisina työkaluina. Opetukseen on lisättävä ihmisoikeuksia toiminnallistavien menetelmin lähestyviä ja opiskelijoita osallistavia harjoituksia. Valtioiden välisten kansainvälisten järjestöjen (kuten YK ja Euroopan neuvosto) ihmisoikeuskasvatusmateriaaleja sekä kansainvälisten ja kansallisten järjestöjen opetustyökaluja on hyödynnettävä. Nykyiset oppimateriaalit on arvioitava perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta.

3. Opiskelijat on huomioitava ihmisoikeuskasvatuksen voimavarana

Ammattikorkeakoulujen opiskelijat ovat ihmisoikeuskasvatuksen ja perus- ja ihmisoikeuksien oppilaitoskohtaisen toteutumisen vahvin voimavara. Opiskelijoiden omat kokemukset on huomioitava osana opiskelua ja opiskelijoiden osallistumista on vahvistettava. Oppilaitosten tulee motivoida opiskelijoita sisäistämään ihmisoikeudet osaksi arkipäiväistä elämäänsä ja opiskeluaan. Näin ihmisoikeuksien vaalimisesta tulee kiinteä osa ammattiin harjaantumista ja ammatti-identiteettiä. Työelämään liittyviin ihmisoikeuksia käsitteleviin ja ihmisoikeuskasvatusta kehittäviin opinnäytetöihin tulee panostaa.

4. Ihmisoikeuksia edistävästä hankkeista on koottava yhtenäinen ja avoin tietopankki

Tietopankin perustaminen edesauttaa niin perus- kuin täydennyskoulutuksen johdonmukaista kehittämistä. Tietopankkiin tulee koota työelämälähtöisten hankkeiden hyviä käytäntöjä. Tietojen tulee olla saatavilla kaikilla virallisilla kielillä ja Suomessa asuvien päävähemmistöjen kielillä. Hyvistä käytännöistä ja malleista on tiedotettava myös englanniksi osana kansainvälistä yhteistyötä.

5. Ihmisoikeusperiaatteiden edistämisen ja arvioimisen tulee olla osallistavaa ja säännönmukaista.

Ammattikorkeakoulujen, joissa jo on yhdenvertaisuusstrategia tai -ohjelma, on yhteistyössä kehitettävä ja luotava yhteismitallisia seurannan työkaluja toimeenpanon arvioimiseksi. Erityisen tärkeää on seurata välitöntä ja välillistä syrjintää ja häirintää sekä positiivista erityiskohtelua ja esteettömyyttä koskevia toimenpiteitä ja ratkaisuja. Oppilaitoksen vuosiraportoinnin yhteydessä on arvioitava ihmisoikeuskasvatuksen ja sen periaatteiden toteutuminen.

6. Kansainväliseen yhteistyöhön ja verkko-opintoihin on panostettava

Kansainvälistä opiskelija- ja opettajavaihtoa tulee jatkaa. On myös selvitettävä, miten oppilaitokset hyödyntävät jatkossa eurooppalaisten ammattikorkeakoulujen ihmis-

oikeusopintoja opetuksessaan. Nykyisiä verkko-opintoja on arvioitava ja kehitettävä yhteistyössä kansallisten ja ulkomaisten ammattikorkeakoulujen kanssa.

7. Ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi on perustettava monialainen yhteistyöverkosto

Ammattikorkeakoulujen ihmisoikeuskasvatuksen systemaattiseksi ja johdonmukaiseksi integroimiseksi opetussuunnitelmiin on perustettava pysyvä ja säännöllisesti kokoontuva yhteistyöverkosto. Siihen tulee kuulua ammattikorkeakoulun johtoa, henkilökuntaa ja opiskelijoita, sekä eri ministeriöiden, järjestöjen, ammattikorkeakoulun kehittämisryhmien ja työelämän edustajia. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulee tukea verkoston perustamista. Ihmisoikeuskeskus ja keskeiset kansalaisjärjestöt voivat toimia verkoston ohjausryhmässä.